

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií

Marie Škvarová

III. ročník – kombinované studium

Obor: Speciální pedagogika pro výchovné pracovníky

OBRAZOVÝ A TEXTOVÝ MATERIÁL V TERAPII DYSLALIE

(I. ARTIKULAČNÍ OKRSEK)

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Petra Bendová, Ph.D.

Olomouc 2009

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne .....

.....

podpis

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji PhDr. Petře Bendové, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce.

OBSAH

Úvod	5
1 Komunikace	6
2 Základní poznatky z fonetiky a fonologie	9
2.1 Klasifikace českých hlásek.....	9
2.2 Samohlásky (vokály).....	10
2.3 Souhlásky (konsonanty).....	11
3 Artikulační okresek	15
3.1 Hláska [p].....	15
3.2 Hláska [b].....	16
3.3 Hláska [m].....	17
3.4 Hláska [f].....	18
3.5 Hláska [v].....	19
4 Dyslalie	21
4.1 Terminologie	21
4.2 Etiologie	22
4.3 Klasifikace a symptomatologie	23
4.4 Diagnostika	25
4.5 Terapie	29
4.6 Prevence a prognóza dyslalie.....	36
5 Obrazový a textový materiál	37
5.1 Textový materiál.....	38
5.2 Obrazový materiál.....	42
6 Pracovní listy	44
6.1 Hláska [m]	46
6.2 Hláska [p]	52

6.3 Hláska [b]	60
6.4 Hláska [f]	65
6.5 Hláska [v]	71
Závěr	77
Literatura	78

ÚVOD

Člověk se od ostatních živých tvorů na této planetě liší zejména svým způsobem dorozumívání. Lidská řeč jako prostředek komunikace umožňuje člověku vyjadřovat své myšlenky, emoce, přání, usnadňuje zvládání každodenních životních situací. Bereme ji jako samozřejmost a přitom si ani neuvědomujeme, že ne všichni mají tu možnost svou řeč ovládat, a ne u všech vývoj řeči měl „hladký“ průběh. Jakožto učitelka základní školy se často setkávám s dětmi, jejichž komunikační schopnosti jsou různým způsobem narušeny. Nejčastěji se jedná o narušení článkování řeči – dyslalii. Většina rodičů si vadnou popř. nesprávnou výslovnost svého dítěte uvědomují, někteří ji berou jako maličkost, která časem sama vymizí. Kéž by to tak bylo. V pohádkách existuje kouzelná víla, která mávne proutkem a vše je v pořádku, ve školní realitě by touhle vílou měl být pedagog. Který nasměruje, poradí, pomůže. Proto jsem si vybrala téma související s dyslalií. Setkávám se s ní ve své profesi a strasti i slasti dětí, kteří usednou do školních lavic, nesu společně s jejich rodiči na svých bedrech. Abych jim mohla pomoci, potřebuji o této problematice více znát a více se v ní orientovat.

Proto cílem teoretické části této práce bude shrnout základní poznatky o dyslalii z hlediska: terminologie, klasifikace, symptomatologie, diagnostiky a terapie. Ovšem začátek této práce je věnován základním poznatkům z fonetiky a fonologie, klasifikaci českých hlásek a vzhledem k zaměření praktické části na I. artikulační okrsek je zde i kapitola, která se věnuje jednotlivým hláskám tohoto artikulačního okrsku (tedy hláskám [p], [b], [m], [f],[v]), jejich charakteristice, způsobu tvoření i způsobu nácvičku a vyvození dané hlásky. Závěr teoretické části a přechod k části praktické tvoří kapitola věnovaná obrazovému a textovému materiálu v terapii dyslalie a dalším pomůckám, se kterými se lze setkat při terapii dyslalie.

Cílem praktické části je vytvořit pracovní listy k jednotlivým hláskám prvního artikulačního okrsku, a to tak, aby se daly použít ve všech fázích při terapii dyslalie včetně cvičení, úkolů zaměřených na rozvoj sluchového, zrakového vnímání a grafomotoriky.

1 KOMUNIKACE

Jedním ze základních rysů, kterým se člověk liší od ostatní živé přírody, je lidská řeč. Ta se od ostatních komunikačních systémů liší nejen kvantitativně (desítky tisíc znaků, slov), ale i kvalitativně (např.: gramatické systémy, konstrukce větných výpovědí...). K dalším rysům, kterými se člověk liší od ostatní živé přírody, patří vzpřímená chůze, ruka, používání nástrojů, zvětšení mozku (myšlení). Vývoj lidské řeči úzce souvisí s myšlením člověka, jedno bez druhého nemůže existovat. (Černý, 2005)

Řeč je schopnost člověka používat jazyk, který chápeme jako systém znaků a symbolů. Dospělý jedinec si svou řeč příliš neuvědomuje, zamýšlí se nad ní až v okamžiku nějakého zádrhelu. Jinak je tomu u dětí, které v době ontogeneze řeči si svou řeč velice dobře uvědomují, a proto si s ní, na rozdíl od dospělých, umí hrát. (Klenková, 2006)

Jazyk a řeč jsou pojmy, které spolu úzce souvisí. Moderní lingvistika rozlišuje jazyk jako systém (podle Noama Chomského jazykovou kompetenci) a řeč nebo řečové akty jako aktuální použití této kompetence. Jazyků je mnoho, ale ve všech lze rozeznat podobné jazykové roviny (foneticko-fonologická, morfologická, syntaktická, pragmatická ...).

Řeč je artikulovaný, nejčastěji zvukový projev člověka sloužící především ke komunikaci. Každá řeč se skládá ze slov, které tvoří slovník (lexikální systém) určitého jazyka. Slova se skládají ze slabik a ty jsou složeny z hlásek, jež tvoří jeho fonémický systém. Slova nejsou pouhé signály, které by svůj význam odvozovaly pouze ze situace, nýbrž jsou to symboly s kulturně daným významem, který slovo nese v nejrůznějších situacích. Ani spojování slov není libovolné, nýbrž vždy se řídí gramatikou daného jazyka.

Studiem jazyka se zabývá obecná lingvistika, studiem řeči mnohem mladší pragmatika a další obory.

Logopedický slovník (Dvořák, 2007) k těmto výrazům uvádí tyto definice:

Řeč - forma sdělování a dorozumívání založená na používání slovních (mluva, písmo), ale i neslovních (gesta, mimika) výrazových prostředků komunikace, termín řeč a jazyk se často užívají zaměnitelně, i když jde o dvě odlišné kategorie vývojově i neurologicky; řeč se vztahuje k mechanismu mluvení a zahrnuje pohyby jazyka,

rtů, čelisti, tváří, hrdla k produkci hlásek potřebných a také zahrnuje elementy dýchání a mechanismy tvoření hlasu; řeč je realizace, použití jazyka.

Jazyk – lingvistické hledisko – soustava druhotných dorozumivacích prostředků znakové povahy, zprostředkující dorozumívání lidí; jazyk je kód, který se učíme používat při sdělování myšlenek a vyjádření svých požadavků a potřeb; jazyk se vztahuje ke kódování, které dává smysl hláskám.

Jak už bylo zmíněno, řeč (jazyk) využíváme k lidskému dorozumívání – komunikaci. „Komunikace (z lat. *communicatio* – spojování, sdělování, přenos, společenství, *participace*) znamená obecně lidskou schopnost užívat výrazové prostředky k vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů.“ (Klenková, 2006, s.25)

Jiná definice komunikace zní: „Komunikace je přenos různých informačních obsahů pomocí různých komunikačních systémů zejména prostřednictvím jazyka; výměna informací, sdělování a dorozumívání; realizuje se ve třech hlavních formách: mluvené, psané, ukazované.“ (Dvořák, 2007, s.102)

Komunikace probíhá prostřednictvím promluv, jazykových projevů neboli komunikátů. Každá promluva má dvě stránky – obsahovou a formální. Formální stránka je ta, kterou se realizuje jazykové sdělení. Bývá psaná (grafická) nebo mluvená (akustická). Obsahová stránka zahrnuje gramatické systémy, slovní zásobu, konstrukci větných celků apod. Logopedie se zabývá oběma stránkami, jak obsahovou, tak formální.

Při komunikaci můžeme používat gesta – neverbální komunikace či slova – verbální komunikace. I když člověk nemluví, tak ať už vědomě nebo nevědomě komunikuje. Jak se říkávalo i mlčení je souhlas. Má to své opodstatnění, při mlčení člověk zaujímá nějaký postoj, může používat mimiku, gesta a ty prozrazují myšlenky jedince, které nebyly vyřknuty. Neverbální komunikace může souviset s tím, co bylo řečeno, ale také se může do jisté míry odlišovat nebo vyjadřovat naprostý opak. Proto neverbální komunikace bývá důležitým diagnostickým prvkem.

A právě narušená komunikační schopnost je předmětem vědního oboru logopedie, tzn. jedna z rovin nebo hned několik jazykových rovin je narušeno (foneticko-fonologická, syntaktická, morfologická, lexikální, pragmatická rovina, verbální i neverbální, mluvená i gramatická forma komunikace, expresivní i receptivní složka). Narušená komunikační schopnost může být trvalá nebo přechodná. Může se projevovat jako vrozená vada řeči, nebo jako vada získaná. Může být hlavním

dominantním symptomem nebo může být důsledkem jiného dominantního postižení, potom se jedná o symptomatickou poruchu řeči. (Klenková, 2000) Pojem narušená komunikační schopnost zastřešuje jednotlivé poruchy řeči jako jsou: vývojová nemluvnost, afázie, neurotické poruchy řeči, poruchy zvuku řeči, plynulosti řeči, grafické podoby řeči, poruchy hlasu, poruchy zvuku řeči a poruchy artikulace řeči, kde spadá i dyslalie.

2 ZÁKLADNÍ POZNATKY Z FONETIKY A FONOLOGIE

Fonetika – toto slovo je odvozeno od řeckého slova fóné – hlas, zvuk lidské řeči. Fonetiku můžeme definovat jako jazykovědnou disciplínu, která se zabývá zvukovými vlastnostmi lidské řeči. Zabývá se tvořením hlásek, jejich vnímání sluchem i jejich užitím v realizaci promluvy. Mimo rozboru jednotlivých hlásek si všímá i jejich spojování v hláskové řady a jejich změn při realizaci promluvy, dále i zvukovými úpravami souvislé řeči - modulačními faktory (přízvuk, intonace, tempo, barva hlasu). Lze tedy shrnout, že fonetika zkoumá zvuky lidské řeči z hlediska tvoření zvuků řeči (artikulace), z hlediska akustických vlastností a z hlediska jejich realizace při promluvách. (Ohnesorg, 1985)

Fonologie se zabývá těmi složkami zvukového signálu, které jsou v daném jazyce významotvorné, tj. jsou schopny diferencovat slova a slovní tvary, ale i výpovědi s různou komunikační funkcí. Např. změna znělosti tvoří v češtině nové slovo: pere – bere; změna intonace mění komunikační funkci. (Krčmová, 1997)

Další pojmy, které je vhodné znát a rozlišovat je hláska a foném. Hláska je z hlediska fonetiky základní jednotka řeči, foném je základním prvkem řeči z hlediska fonologie. Např. Pro fonetika jsou [a] a [á] dvě různé hlásky, protože se liší artikulačními i akustickými vlastnostmi. Pro fonologa jsou to dva různé fonémy, protože jejich záměnou by se změnil smysl slova (dal – dál). (Ohnesorg, 1985)

Vedle hlásky a fonému rozlišujeme ještě morfoném. Morfonémem se myslí souhrn všech fonémů, které se mohou na určitém místě morfému navzájem střídát (beze změny tohoto morfému). Např. hady – hadi, dobrý – dobří.

2.1 Klasifikace českých hlásek

V českém jazyce dělíme z fonetického hlediska hlásky na samohlásky (vokály) a souhlásky (konsonanty). Tyto dvě skupiny lze rozdělit ze dvou hledisek: artikulačního a akustického. Artikulační rozdíl spočívá v tom, že při samohláskách prochází výdechový proud rezonančními dutinami nadhrtanovými volně (při některých více, při některých méně; při souhláskách musí výdechový proud překonávat nějakou překážku. Při samohláskách jsou ústa vždy více či méně otevřena, při souhláskách jsou přivřena či zavřena. Akustický rozdíl vyplývá ze způsobu artikulace. Je-li dutina ústní volná, mají rezonance v ní vznikající ráz tónů.

Překonává-li výdechový proud nějakou překážku. Vznikají výbuchové nebo třecí šumy. Z tohoto hlediska je charakteristickým rysem u vokálů tónovost, u konsonantů šumovost. (Ohnesorg, 1985)

2.2 Samohlásky (vokály)

Český jazyk má pět samohlásek krátkých (a, e, i, o, u) a pět samohlásek dlouhých (á – é – í – ó – ú) Samohláska [i] má dva grafémy (i – y), Dlouhé ú píšeme buď s čárkou anebo s kroužkem. K těmto vokálům musíme ještě přidat dvojhlásky – diftongy (ou, au, eu).

Jednotlivé samohlásky jsou navzájem dobře odlišeny, ve všech slabikách slova se vyslovují plně, nepodléhají redukci, jejich podoba je poměrně stabilní, vliv sousední souhlásky nebo pozice ve slově je nevýrazný. Pro své vlastnosti jsou samohlásky důležité pro srozumitelnost a stylovou charakteristiku projevu.

Artikulace českých samohlásek:

Z artikulačních pohybů jsou v češtině čtyři základní charakteristiky: posun jazyka ve směru horizontálním, ve směru vertikálním, tvar retní štěrbinu a postavení měkkého patra. Při artikulaci prochází výdechový proud v podstatě volně, nenaráží na překážku.

Horizontální posun jazyka: Podle posunu jazyka ve směru horizontální rozlišujeme samohlásky přední, střední a zadní.

Vertikální posun jazyk: Podle posunu jazyka ve směru vertikálním rozlišujeme samohlásky nízké, středové a vysoké.

Postavení rtů: Postavení retní štěrbinu je buď úzké, nezaokrouhlené nebo zaokrouhlené. Samohlásky přední a střední mají retní štěrbinu úzkou, zadní jsou vyslovovány se zaokrouhlením rtů. Artikulace rtů je důležitá pro zvuk samohlásky.

(Palková, 1997)

Postavení jazyka v dutině ústní znázorňuje tzv. Hellwagův trojúhelník, který už v roce 1781 použil lingvista Ch. F. Hellwag ve svém díle O tvoření řeči (*De formatione loquelae*).

		Horizontální poloha jazyka		
		Přední	Střední	Zadní
Vertikální poloha jazyka	Vysoké	I		U
	Středové	E		O
	Nízké		A	

Diftongy (dvojhlasiky) je těsné spojení dvou samohlásek. Při výslovnosti jedné samohlásky pohyb čelisti, rtů a jazyka plynule přechází k postavení mluvidel druhé samohlásky. V češtině existují tři diftongy.

OU – jediná česká dvojhlasika, která se objevuje v domácí slovní zásobě.

AU, EU – dvojhlasiky v přejatých slovech.

2.3 Souhlásky (konsonanty)

Souhlásky jsou nepravidelné šelesty, šumy a výbuchy, které se tvoří na různých artikulačních místech rozličnými artikulačními ději. Čeština má 25 souhlásek plus 6 variant a ráz. (Klenková, 2006)

Při tvoření souhlásek můžeme rozeznat tři fáze: nastavení mluvidel k artikulačnímu postavení (intenze), setrvání v tomto postavení (tenze) a opuštění (detenze).

Při tvoření souhlásek jsou v češtině určující čtyři artikulační charakteristiky:

Místo artikulace, tj. místo, kde se vytváří překážka výdechovému proudu. Tato překážka zužuje nebo zavírá cestu výdechovému proudu. Podle toho dělíme české hlásky do pěti artikulačních okrsků:

I. artikulační okrsek

- hlásky *obouretné (bilabiální)*, artikulují oba rty proti sobě: **p, b, m**

- hlásky *retozubné (labiodentální)*, artikuluje spodní ret proti horním řezákům: **f, v**

II. artikulační okrsek

- hlásky *zubodásňové* (*prealveolární, předodásňové*), artikuluje hrot jazyka proti přední části alveolárního výstupku: **t, d, n, c, s, z, l, r, ř**
- hlásky *zadodásňové* (*postalveolární*) artikuluje přední část hřbetu jazyka proti zadní části alveolárního výstupku, artikulace jazyka bývá doprovázena lehkým zaokrouhlením rtů: **č, š, ž**

III. artikulační okrsek

- hlásky *tvrdopatrové* (*palatální, předopatrové*) artikuluje střední část hřbetu jazyka proti tvrdému patru (palatu); artikulace jazyka bývá doprovázena lehkým zaokrouhlením rtů: **ť, ď, ň, j**

IV. artikulační okrsek

- hlásky *měkkopatrové* (*velární, zadopatrové*) artikuluje zadní část hřbetu jazyka proti měkkému patru (veku): **k, g, ch**

V. artikulační okrsek

- hlásky *hrtanové* (*laryngeální*) artikulují hlasivky, laryngeálním zvukem je také hlasivková exploziva (ráz): **h**
(Palková, 1997)

Způsob artikulace, tj. charakter této překážky. V češtině se nacházejí všechny základní typy při vytváření překážky. Podle toho hlásky dělíme na:

Hlásky výbuchové – explozivy (závěrové – okluzivy).

Při vytváření hlásky vznikne na určitý okamžik úplný uzávěr (okluze), který je pak prudce zrušen, slyšíme jakýsi výbuch (explozi):

p, b, m, t, d, n, ť, ď, ň, k, g (ʔ, ɱ, ɳ)

Hlásky m, n, ň, ɱ, ɳ se označují jako nosové.

Hlásky třené – frikativy (úžinové – konstriktivy).

Někdy překážka pro výdechový proud není úplná, průchod se jen zúží úzkou štěrbinou (konstrikcí), kudy se výdechový proud tře, podle sluchového dojmu jsou nazývány třené (frikativy):

f, v, s, z, š, ž, j, h, ch, l, r, ř (ɣ, neznělé ř)

Hlásky R a Ř jsou kmitavé (vibranty). Hlávka J bývá označována jako aproximantivní (klouzavá). Hlávka L je boková.

Hlásky polotřené – afrikáty.

Souhlásky obsahují v první artikulační fázi prvek závěrový a v druhé fázi prvek úžinový – souhlásky polozávěrové (semiokluzivy), podle sluchového dojmu polotřené (afrikáty): **c, č, (dz, dž)**

(Klenková, 2006)

Postavení měkkého patra, tj. event. přítomnost nosní rezonance ve zvukovém spektru hlásky. Podle postavení měkkého patra rozlišujeme souhlásky **nosové (nazály)**, jsou tvořeny s měkkým patrem v klidové pozici, a tudíž s volným průchodem do dutiny nosní. V pozici mezi samohláskami a na začátku slova se objevují tři nosovky [m], [n], [ň]. V závislosti na následující hlásce vznikají dvě nosovky další: Místo [n] se před [k] a [g] vyslovuje obligatorně velární varianta [ŋ] (srov. [veŋku], [mamiŋka]), místo [m] se před [v] a [f] může vyslovit fakultativní retozubná varianta [m̥] (např. [tram̥vaj], [nim̥fa]). (Palková, 1997, s. 212)

Postavení hlasivek, tj. event. přítomnost základního tónu ve spektru hlásky. Podle tohoto hlediska rozlišujeme znělost či neznělost hlásek. Podle toho můžeme rozdělit hlásky na párové (což jsou všechny nesonorní souhlásky) a jedinečné, nepárové, což jsou všechny sonorní hlásky. Ty jsou všechny znělé. Sonorní hlásky jsou ty, kde převládá tónová složka. Patří zde všechny nosové hlásky m, n, ň, m̥, ŋ dále likvidy l, r a approximativní hláska j.

Neznělé: p t t' k f s š ch ř c č	} párové
Znělé: b d d' g v z ž h ř dz dž	

Hlásky ř se v češtině objevuje ve dvou variantách, znělé a neznělé. Znělé [ř] stojí na začátku slova před vokálem, mezi vokály a v sousedství znělé hlásky (např. [řeka], [moře], [dřevo], [odřel]); neznělé [ř'] se vyslovuje v sousedství neznělé souhlásky a na konci slova (např. [keř], [tři], [vařte]).

(Palková, 1997)

U slov může také hledat rozlišující příznak, kterým se liší od jiného slova, jde o tzv. **distinktivní rys**. Mezi tyto distinktivní rysy patří např.:

- *Znělost – neznělost* (koza – kosa, míza – Míša)

- *Nosovost – nenosovost* (nos – kos, mrak – drak)
  - *Kontinuálnost – nekontinuálnost* (husa – pusa, solí – bolí), kontinuální jsou hlásky třené (úžinové), nekontinuální hlásky výbuchové (závěrové).
  - *Kompaktnost – difuznost* (cep – cop, kolo – molo), kompaktní jsou hlásky, které mají většinu akustické energie soustředěnou ve střední části spektra. Patří sem nízké samohlásky a patrové souhlásky. Difuzní jsou ty hlásky, které mají akustickou energii rozloženou v celém poli (lze posoudit jen pomocí spektrální analýzy). Patří sem vysoké samohlásky a labiální souhlásky.
- (Klenková, 2006)

3 I. ARTIKULAČNÍ OKRSEK

Jak už bylo výše zmíněno do I. artikulačního okrsku řadíme hlásky, které jsou artikulovány pomocí rtů, a to tak, že oba rty artikulují proti sobě nebo spodní ret proti horním řezákům. Podle toho tento artikulační okrsek vnitřně členíme na:

1. hlásky bilabiální, obouretné: zde patří hlásky **p, b, m,**

2. hlásky labiodentální, retozubné: zde patří hlásky **f, v, [ɱ].**

Hlásky bilabiální jsou podle způsobu tvorby hlásky **výbuchové – explozivny (závěrové – okluzivy)**. Hlásky labiodentální jsou hlásky **třené – frikativny (úžínové – konstriktivny)**.

3.1 Hláška [p]

Souhláška [p] je závěrová, ústní, obouretná, neznělá.

Při artikulaci této hlásky dochází činností rtů k utvoření závěru. Překážka výdechovému proudu se tu provádí dvojím závěrem, ústním a nosním. Při explozi se pak zruší oba závěry současně. Retný závěr je pevnější než u hlásky [b]. Jazyk je v postavení relativního klidu, opírá se hrotem bez zvláštního tlaku o výstupek spodní dásně. Není však v absolutním klidu, je v něm artikulační napětí, poněvadž je připraven pro artikulaci následující hlásky. Patra se však vůbec nedotkne. Hlasivky nejsou v činnosti. Hláška [p] je hláška neznělá – párová s hláskou [b], nesonorní. Hláška [p] může být tvořena labiodentálně nebo nahrazována hrtanovým rázem.

Tvoření hlásky: Tato hláška je jednou z prvních, které se dítě začíná učit. Explozi výdechového proudu se dítě učí vnímat na hřbetu své ruky. Vyvozuje se bez účasti hlasu, protože se jedná o hlásku neznělou.

Přípravná cvičení: Tato cvičení jsou zaměřena na dechová cvičení, na nacvičení dostatečného výdechového proudu (např. foukání do papírové kuličky - dávání gólu, sfoukávání na zem; foukání do papírového proužku). Aby dítě nevtahovalo spodní ret do ústní dutiny, nacvičuje se před zrcadlem otevírání a zavírání úst, a to zároveň tak, aby toto sevření nebylo příliš silné, nafukování tváře se zavřenými ústy.

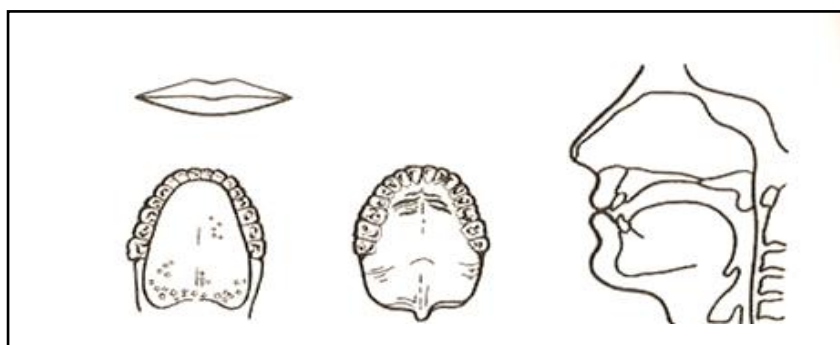
Nácvik hlásky: Nácvik této hlásky se dá provádět přímou cestou - napodobováním. Nácvik hlásky se hlavně zaměřuje na vytvoření a zrušení závěru, po kterém nastává exploze vzduchového proudu. Dělá se to tak, že jednu ruku dítěte dá

logoped před svá ústa a druhou ruku před ústa dítěte. Ruce jsou obráceny dlaní k ústům. Logoped artikuluje na takto nastavenou ruku [p] a dítě jej napodobuje. Artikulace je nejdřív slabší intenzity, pak se zesiluje. Pokud dítě dokáže hlásku vyslovit, spojuje ji se samohláskou [a] – [pa], [papa], [apa]. Postupně spojuje s ostatními samohláskami. Další ze způsobů nácvičku hlásky je mechanická metoda – ta se provádí tak, že logoped prsty přitlačí rty k sobě a v momentu zrušení závěru je uvolní. Hlásku [p] lze také vyvozovat z onomatopoií, významových zvuků v situaci. (př. Dítě zdraví: pá, pá. Kuře pípá: pí, pí.) Popřípadě použít substituční metodu. Souhlásku [p] můžeme vyvodit ze slabiky ma. Logoped zmáčkne nosní chřípí dítěte při vyslovení [m] a pustí při vyslovení [a]. Tuto hlásku lze též vytvořit z energicky šeptané hlásky [b] s vynecháním hlasu nebo přidržení nosního chřípí. Dítě může vyslovovat babababa, bobobo, bububu, až se ozve při výslovnosti bez hlasu papapa, popopo, pupupu.

Při vyvozování této hlásky je důležité věnovat pozornost postavení rtů. Jako pomůcky lze vedle dlaně využít i papírové proužky, mávátka, která se při správné artikulaci pohnou. Identifikace hlásky probíhá kinesteticky, substitučně přístrojem i ohmatáváním rozdílu mezi znělým [b] a neznělým [p].

(Krahulcová, 2007)

Obr. č. 1: Artikulace hlásky [p] a [b].

3.2 Hlásky [b]

Tato souhláska je závěrová, ústní, obouretná, znělá, nesonorní.

Artikulace této hlásky je obdobná jako u hlásky [p] s tím, že retný uzávěr je méně pevný než u hlásky [p], ale silnější než u hlásky [m]. Hlásky [b] může být tvořena labiodentálně nebo dochází k záměně znělého [b] za neznělé [p]. Porucha výslovnosti této hlásky se označuje betacismus.

Tvoření hlásky: Souhláska [b] je náročná nejen na vytvoření, ale také na fixaci a automatizaci. Vyvozování této hlásky se opírá o hmatové vnímání, a to na hrtanu, pod bradou, na horním rtu, v koutcích úst, na tvářích.

Přípravná cvičení: Tato cvičení jsou obdobně jako u hlásky [p] zaměřena na foukání a nafukování tváří. Využívají se obdobné pomůcky jako proužky papíru, mávátko, větrník, chomáčky vaty, které se při správném výdechu pohnou nebo přemístí.

Nácvik hlásky: Cílem při nácviu této hlásky je dosažení znělosti. Opět lze využít metody přímé. Kdy dítě položí dlaň na tvář logopeda. Ten artikuluje [ba], kde hláska [b] je mírně prodloužena. Dítě při tom vnímá na dlani po celou dobu nafukování tváří vibraci – znění hlásky. Když je slabika ba dobře nacvičena pokračuje se s dalšími samohláskami. Může opět vycházet z onomatopoií, významových zvuků v situaci (př. Kráva bučí: bú, bú. Ovce bečí: bé, bé. Udělalo bác). Další možnou metodou pro vyvození této hlásky je substituční metoda, kde můžeme vycházet z hlásky [m]. Při vyslovování mamamama logoped při vyslovení [m] stlačí nosní chřípí dítěte a při vyslovení [a] jej uvolní. Obdobně lze hlásku [b] vyvodit i ze slabiky [vu]. Akorát při vyslovování této hlásky stlačí logoped rty dítěte k sobě, tak aby vznikl obouretný uzávěr. Tento způsob se nedá využít u dětí, které nevyslovují [v] dostatečně zněle. Posledním možným způsobem je vyvození znělé hlásky [b] z neznělé hlásky [p] tak, že dítě artikuluje [p] a ohmatává znějící hlasivky logopeda. Chvění hlasivek napodobuje. K navození znělosti lze použít Fo-indikátor.

(Krauhlová, 2007)

3.3 Hláska [m]

Souhláska [m] je závěrová, nosní, obouretná, znělá - jedinečná, sonorní.

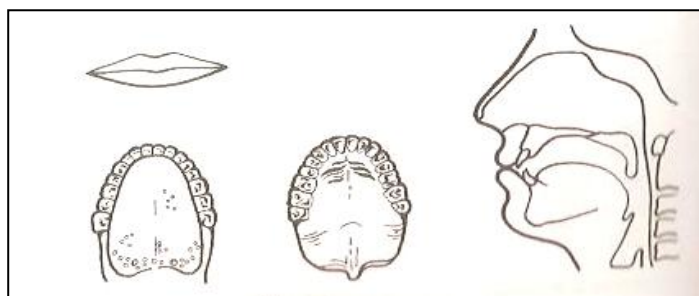
Při artikulaci této hlásky se utvoří obouretný závěr. Po explozi, zrušení obouretného závěru vychází větší část výdechového proudu ústy a menší část nosem. Patrohltanový uzávěr se uvolňuje a umožňuje nosní rezonanci. Jazyk je v klidné, neutrální poloze, aktivně se artikulace neúčastní. Zuby jsou blízko sebe, ale nedotýkají se. Při artikulaci této hlásky hlasivky kmitají. Vadná výslovnost této hlásky je vzácná, spíše se vyskytuje nesprávné tvoření – labiodentální, zvláště u dětí s předkusem a dýchacími obtížemi (časté rýmy, nosní vegetace) – s následnou záměnou za [b].

Tvoření hlásky: Souhláska [m] není příliš artikulačně náročná. Z hlediska výrazné činnosti rtů je dobrá optická opora. Lze ji vyvodit prostřednictvím hmatového vnímání, jehož opěrnými body jsou hrtan, koutky úst a temeno hlavy.

Přípravná cvičení: Nacvičuje se dýchání nosem, u těchto cvičení může dítě pro kontrolu použít svůj ukazováček nebo řadu pomůcek, jako je zrcátko, kousek papíru. Provádí se cvičení na rty, jako je otevírání a zavírání úst, a to tak aby nedocházelo k přílišnému semknutí rtů.

Nácvik hlásky: Začíná se s vyvozením znělého [m]. To se vyvozuje napodobováním tak, že dítě má jednu ruku položenou na dlani na svém hrtanu, druhou na hrtanu logopeda. Zvláštností je, že [m] se vyslovuje nejdříve samostatně a prodlouženě a teprve později ve spojení s ostatními hláskami. Úspěšně se používá metoda substituční ze samohlásky [á]. Dítě vyslovuje „ááááá“, logoped mu prsty sevře rty, až se ozve zvuk „mmmmm“. Následně je třeba hlásku identifikovat jako [m] pomocí písmene nebo pomocí N-indikátoru.

(Krahulcová, 2007)

Obr. č. 2: Artikulace hlásky [m]

3.4 Hláska [f]

Souhláska [f] je úžinová, středová, retozubná, neznělá – párová s hláskou [v], nesonorní.

Tato souhláska je vytvářena úžinou, která vzniká přiblížením spodního rtu k horním řezákům. Horní zuby, které mírně přechýlí nad spodními, se vzájemně nedotýkají. Čelisti jsou od sebe mírně vzdáleny. Jazyk je v neutrální poloze, na artikulaci se aktivně nepodílí. Hrot jazyka se opírá o spodní dásně. Měkké patro uzavírá vchod do nosní dutiny. Nadhrtanové dutiny nemají na hlásku žádný vliv, protože se tvoří až na samém konci artikulačních orgánů. Hlasivky nejsou v činnosti.

Přípravná cvičení: Začíná se nácvikem správného dýchání. Zde se hlavně dbá na to, aby dítě nadměrně nenadouvalo tváře, provádí se například tato cvičení: foukání do vody brčkem, použití bublifuku, foukání do dlaní jako vítr, foukání do lehké hračky plující na vodě apod. Poté následují cvičení zaměřená na správné postavení rtů a zubů, spojeného s výdechem.

Nácvik hlásky: Hlásku [f] můžeme vyvodit metodou přímou. Dítě položí jeden ukazovák na spodní ret logopeda a druhý na svůj ret. Při artikulaci pociťuje na nastaveném ukazováku silný výdechový proud, který se tře o spodní ret. Napodobováním před logopedickým zrcadlem lze si tuto hlásku osvojit. Další možností je vyvození z onomatopoií, významových zvuků v situaci a substituční metodou. Zde jsou dvě možnosti. Buď z šeptaného [v] nebo z prodlouženého bezhlasého „úúúúú“ společně se zatlačením dolního rtu.

(Krauhulcová, 2007)

Obr. č. 3: Artikulace hlásek [f] a [v].

3.5 Hlásky [v]

Hlásky [v] je úžinová, středová, retozubná, znělá – párová s hláskou [f], nesonorní.

Jazyk je při artikulaci této hlásky v klidové, neutrální poloze. Hrot jazyka se opírá o spodní dásně. Spodní ret je buď těsně pod horními zuby nebo je před ně mírně přesunut. Tímto způsobem se vytváří malá úžina, kterou vychází výdechový proud. Ústní otvor je dost zúžený a zkrácený. Čelistní úhel je poměrně malý. Měkké patro uzavírá vchod do nosní dutiny, hlásky má ústní rezonanci. Při artikulaci se hlasivky chvějí. Hlásky [v] bývá zaměňována za hlásku [b]; dítě hlásky [v] tvoří závěrem rtů nebo zaměňuje za [f], což se nejčastěji vyskytuje u dětí s poruchou sluchového či zrakového vnímání.

Tvoření hlásky: Hlásky [v] není artikulačně příliš náročná. Má dobrou optickou kontrolu. Opěrným bodem při artikulaci jsou dolní rty, oblast pod bradou a temeno

hlavy. Největší pozornost se musí věnovat nácviku správného postavení horních zubů vzhledem k dolnímu rtu.

Přípravná cvičení: Cvičení probíhají zpočátku bez účasti hlasu a výdechu, který se přidá až později. Pracuje se před logopedickým zrcadlem a nacvičuje se otevírání a zavírání úst, kdy dítě dává horní zuby ke spodnímu rtu. Postupně se přidává výdech. Součástí přípravných cvičení jsou i cvičení orofaciální stimulace.

Nácvik hlásky: Opět lze použít přímou metodu. Znělosti hlásky [v] se dosahuje ohmatáváním chvění hlasivek v přední části hrtanu. Při vyvozování se hláska artikuluje mírně prodloužená. Také lze využít metodu substituční. Dítě vyslovuje prodloužené „úúúú“ ve spojení s další samohláskou například: „úa, úe, úi, úo.“ Když se při artikulaci současně přitiskne spodní ret k horním řezákům, jako je tomu při artikulaci souhlásky [p], ozve se zvuk „va, ve, vi, vo“. Novou hlásku musí dítě identifikovat. Nejlépe pomocí sluchu a asociovat s písmenem. Druhou možností je vycházet s hlásky [f]. K této hlásce si dítě na základě ohmatávání činnosti hlasivek rukou nebo laryngonofonem přidává hlas.

(Krahulcová, 2007)

4 DYSLALIE

Dyslalie je nejčastěji se vyskytující poruchou narušené komunikační schopnosti u dětí, ale i dospělých. Tato kapitola se bude věnovat dyslalii z hlediska terminologie, etiologie, klasifikace a symptomatologie, diagnostiky, terapie, prevence a prognózy.

4.1 Terminologie

Dyslalie (patlavost, psellismus) je narušení článkování (artikulace) řeči. Je narušena výslovnost jedné hlásky nebo skupiny hlásek, ostatní hlásky jsou vyslovovány podle daných jazykových norem. Je to nejčastěji se vyskytující narušení komunikačních schopností. V 10. revizi Mezinárodní klasifikace nemocí je označována dg. F 80.0.

Odborným termínem dyslalie se označuje několik jejích spojitých úrovní. Hlavní, jež dyslalii charakterizuje, je úroveň fonetická, vztahující se k užívání jednotlivých hlásek a představující analytickou stránku řeči. Porucha řeči se na fonetické úrovni projevuje např. vynecháváním hlásek (delecí čili eliminací), jejich zaměňováním či nahrazováním (substitucí) až nepřesným vyslovováním v místě artikulace. Fonologická úroveň se týká používání elementárních řečových zvuků ve spojení do slabik a slov, případně vět, které jsou základem další, lingvistické úrovně řeči, morfologicko-syntaktické, lexikálně-sémantické a pragmatické. Na fonologické úrovni se poruchy projevují v plynulé řeči. Když jsou jednotlivé hlásky ovlivňovány sousedstvím okolních hlásek, následujících nebo předcházejících či v důsledku suprasegmentálních znaků řeči, jako jsou pauzy v řeči, důrazy, přízvuky, melodie a rytmus ve větách nebo v tempu v řeči.

„Dyslalie v nejširším slova smyslu proto spočívá v neschopnosti nebo poruše používání zvukových vzorů řeči v procesu komunikace podle řečových zvyklostí a norem příslušného jazyka.“ (Lechta, 2003, s. 169-170)

Vadná výslovnost a nesprávná výslovnost.

Toto jsou dva pojmy, které je potřeba přesně odlišit. O nesprávné výslovnosti mluvíme v případě, že se jedná o tzv. fyziologickou dyslalii, kdy dítě vzhledem ke svému věku má nárok na nesprávnou výslovnost dané hlásky popř. skupiny hlásek, jedná se o přirozený, fyziologický jev. Pokud ovšem tato nesprávná výslovnost přetrvává i do doby, kdy již daná hláska by měla být vyslovovaná správně nebo je

tato hláska vyslovována, ale nesprávným způsobem z hlediska zvuku hlásky, místa a způsobu jejího tvoření, tak poté hovoříme o vadné výslovnosti. (př. Dítě v pěti letech vyslovuje hlásku R, ale na měkkém patře, protože je tato hláska alveolární, je zapotřebí začít s logopedickou intervencí.) Další z rozdílů je, že u nesprávné výslovnosti můžeme počítat se spontánní korekcí, u vadné výslovnosti tomu tak není.

4.2 Etiologie

Příčiny dyslalie můžeme rozdělit podle toho, zda je funkční nebo organicky podmíněná.

- Funkční dyslalie – mluvidla jsou bez poruchy. Dělíme ji dále na motorický typ a senzorický typ.

Motorický jako důsledek celkové neobratnosti mluvidel. *Senzorický*, kdy je nesprávné vnímání i diferenciací mluvních zvuků. Je to vývojový nedostatek pohybové a sluchové diferenciací.

- Organická dyslalie je způsobena nedostatky a změnami na mluvních orgánech, také jako následek porušení sluchových drah a poruchami centrální nervové soustavy.

(Klenková, 2006)

Beáta Krahulcová uvádí, že příčiny dyslalie jsou exogenní i endogenní v různém vzájemném stupni:

- Dědičnost (především nespecifická dědičnost, jako je dyspraxie, dysgnozie nebo motorická retardace, specifické rodové nízké nadání pro řeč, jistá řečová slabost evidovaná v rodové linii – například opožděný vývoj řeči, opožděný vývoj sluchu pro řeč a podobně).
- Vrozené dispozice (postižení centrálního nervového systému, smyslová postižení, zejména sluchu a zraku, porodní poškození...).
- Vlivy prostředí (nesprávný mluvních vzor, nedostatek citových prožitků, nedostatek stimulace ke komunikaci, výchovné chyby, fixace vadných nebo nesprávných mluvních stereotypů výchovou, neurotizace dítěte v souvislosti s jeho vadnou nebo nesprávnou výslovností, nesprávný nebo nedůsledný bilingvismus – artikulační rozdíly mezi jazyky, některé nesprávné návyky –

například příliš dlouhé užívání dudlíku, dumlání prstů, patologie související s lateralizací párových orgánů a další).

- Patologie mluvních orgánů (dýchání, fonace, artikulace, rty – pohyblivost a schopnost tvořit uzávěr, zuby – řady a skus, pohyblivost dolní čelisti – progenie, prognatie, tvar, velikost a pohyblivost jazyka, podjazyková uzdička, tvrdé patro, měkké patro, čípek – pohyblivost a celistvost, patrohltanový uzávěr, rezonance dutin – ústní, nosohltanová, nosní a další, artikulační mimika, souhra v celkové technice mluvy).
- Další postižení sensorické, mentální nebo jiné související s vývojem výslovnosti a dyslalie.

(Krahulcová, 2007)

4.3 Klasifikace a symptomatologie

A) Klasifikace dle etiologie

Funkční dyslalie vzniká u dětí s nedostatečnou sensorickou nebo motorickou schopností. Při diagnostice nacházíme genetické dispozice, nesprávný mluvní vzor a jen minimální orgánové poškození během těhotenství nebo porodu.

Senzorická dyslalie je způsobena vadou zrakového nebo sluchového vnímání ve vztahu k mluvnímu výkonu.

Motorická dyslalie je způsobena narušenou motorikou mluvního výkonu.

Starší členění dále uvádí *dyslalii smíšenou*, kdy je narušený motorický i sensorický výkon ve vztahu k mluvnímu výkonu a *dyslalii kondicionální*, kdy si dítě neuvědomuje vadnou nebo nesprávnou výslovnost na sobě, ale u ostatních ano.

Orgánová dyslalie vzniká důsledkem narušení dostředivých (*impresivní dyslalie*) a odstředivých (*expresivní dyslalie*) nervových drah, při narušení centra řeči (*centrální dyslalie*), dále při anatomických a inervačních odchylkách mluvidel (*labiální, dentální, palatální, lingvální a nazální dyslalie*). Také poruchy sluchu mohou podstatně ovlivnit vývoj výslovnosti. Závisí na rozsahu a druhu sluchového postižení. Nepřesné slyšení způsobuje nesprávnou realizaci hlásek (*akustická nebo audiogenní dyslalie*).

B) Klasifikace dle místa poškození

- *akustická* – odchýlná výslovnost při vadách a poruchách sluchu
- *centrální* – vadná výslovnost při poruchách centrální nervové soustavy
- *labiální* - vadná výslovnost při defektech rtů
- *dentální* - vadná výslovnost při anomáliích zubů
- *palatální* - vadná výslovnost při anomáliích patra
- *lingvální* - vadná výslovnost při anomáliích jazyka
- *nazální* - vadná výslovnost při narušení nazality

C) Klasifikace dle vývojového hlediska

Výslovnost jednotlivých hlásek se v průběhu ontogenetického vývoje dětské řeči zdokonaluje souběžně s dozráváním struktur centrální nervové soustavy. Z tohoto hlediska rozlišujeme:

Fyziologická dyslalie – nesprávná výslovnost je považována za přirozený, fyziologický jev a to přibližně do pátého roku dítěte.

Prodloužená fyziologická dyslalie – nesprávná výslovnost přetrvává mezi 5. – 7. rokem dítěte. V lehčích případech se může nesprávná výslovnost spontánně upravit.

Patologická, „pravá“ dyslalie – nesprávná výslovnost se spontánně neupravila, přetrvává i po 7. roce dítěte. Hovoříme již o vadné výslovnosti, kdy si dítě zafixovalo vadnou výslovnost hlásky či skupiny hlásek.

Podle toho, jakým způsobem dítě hlásku vyslovuje rozlišujeme:

Mogilalie – dítě hlásku vynechává, místo ní používání neurčitý, nehláskový zvuk (př. tráva – táva), pokud tato výslovnost přetrvává i po 4. roce, označujeme vadnou výslovnost předponou *mogi-* a vynechávána hláska je označena podle řeckého názvu písmene s příponou *-izmus* (př. *mogirota-cismus*).

Paralalie – dítě nahrazuje hlásku jinou hláskou (př. káva – táva), pokud se tento jev vyskytuje v době, kdy je výslovnost dané hlásky považována za ukončenou, označujeme tento jev předponou *para-*, řeckým názvem odchýlně tvořené hlásky a příponou *-izmus* (př. *parakappacismus*).

Dyslalie – dítě tvoří hlásku chybně, jiným způsobem, na jiném místě než odpovídá normě, jedná se o vadnou výslovnost. Takovou vadnou výslovnost označujeme řeckým názvem hlásky s příponou *-izmus*, popřípadě označíme místo odchýlného tvoření hlásky (př. *rotacismus velární, sigmatizmus interdentalní*).

D) Klasifikace dle kontextu

- *dyslalie hlásková*- týká se izolovaných, jednotlivých hlásek
- *dyslalie slabiková* – dochází k disimilaci
- *dyslalie slovní* – vynechávání slabik ve slově nebo jejich přesmykování

Dyslalie slabiková a slovní bývá souhrnně označována jako *dyslalie kontextová*.

U této dyslalie lze rozlišit tyto symptomy:

- elize (vypouštění, vynechávání hlásek)
- metateze (přesmykování hlásek)
- kontaminace (směšování hlásek)
- anaptixe (vkládání hlásek)
- asimilace (přípodobňování, přizpůsobování hlásek).

Dyslalii můžeme ještě rozdělit na *nekonstantní* (hláska není vždy tvořena vadně, v některých spojeních je tvořena správně) a *nekonsekventní* (hláska je tvořena vadně, ale vždy jiným způsobem).

E) Klasifikace dle rozsahu

- *dyslalie levis (simplex, parciální)* – je porucha nebo vada výslovnosti jedné nebo několika málo hlásek. Není narušena srozumitelnost řeči. Můžeme ji dále rozčlenit na monomorfní (vadně vyslovované hlásky jsou z hlediska místa artikulace z jedné artikulační oblasti) nebo polymorfní (vadně vyslovované hlásky jsou z hlediska místa artikulace z více artikulačních oblastí).
- *dyslalie multiplex (gravis)* – vada výslovnosti, kdy je postižena artikulace většího počtu hlásek. Je již narušena srozumitelnost řeči.
- *dyslalie universalis (mnohočetná)* – je postižena výslovnost téměř všech hlásek, řeč je prakticky nesrozumitelná. Dříve používány názvy tetismus, hotentotismus.

4.4 Diagnostika

K tomu, abychom mohli určit, o jaký druh, typ narušené komunikační schopnosti se jedná, potřebujeme provést diagnostiku. „Diagnostikou obecně rozumíme proces rozpoznávání nemoci, odchylky, poruchy; zjišťování anamnestických dat, vyšetření přítomného stavu a další odborná vyšetření mají za cíl odhalit příčiny nemoci, stanovit diagnózu a efektivní způsob terapie, případně stanovit prognózu vyléčení.“ (Dvořák, 2007, s.46)

Mezi cíle diagnostiky narušené komunikační schopnosti patří:

1. Určit, zda vůbec jde o narušení, vyloučit, zda se nejedná o fyziologický jev či odchylku. Identifikovat druh, typ, formu tohoto narušení.
2. Pokud je to možné, zjistit příčinu narušené komunikační schopnosti.
3. Snažit se upřesnit, zda se jedná o narušení trvalé či přechodné, popřípadě stanovit prognózu.
4. Určit, zda se jedná o narušení vrozené = vada řeči nebo získané = porucha řeči.
5. Zjistit, zda narušená komunikační schopnost dominuje nebo je symptomem jiného dominujícího postižení.
6. Stanovit, zda si jedinec narušení komunikační schopnosti uvědomuje či nikoli.
7. Určit stupeň narušení – totální, úplné, parciální.
8. Návrh vhodných metod odborné terapie. (Ne, vždy se uvádí.)
(Lechta, 2003)

Při diagnostice využívá logopedie celou řadu metod a technik, jako jsou: pozorování, explorační metody, diagnostické zkoušení, testové metody, kasuistické metody, rozbor výsledků činnosti, přístrojové a mechanické metody.

A jako v jiných oborech speciální pedagogiky se i logopedie při diagnostice řídí danými principy: zásada komplexnosti vyšetření, co nejobjektivnější vyšetření, brát v úvahu celou osobnost jedince, pátrání po příčině narušené komunikační schopnosti, princip časově ekonomické diagnostiky, průběžnost diagnostiky, týmový přístup.

Jak uvádí V. Lechta (2003), diagnostický proces můžeme shrnout do tří úrovní:

1. Orientační vyšetření se realizuje v rámci screeningů, depistáže a odpovídá na otázku, zda vyšetřovaná osoba má narušenou komunikační schopnost. U nás se toto vyšetření zpravidla děje před nástupem do školy, vhodné by bylo, kdyby toto vyšetření probíhalo dvojfázově – nejpozději okolo 3. roku života (zaměřeno zejména na screening narušeného vývoje řeči) a mezi 5. – 6. rokem života (zaměřeno zejména na dyslalii). V rámci orientačního vyšetření je vhodné přibližně určit dosaženou úroveň ontogeneze řeči. Při tomto vyšetření se nevyplňují žádné záznamové archy.

2. Základní vyšetření směřuje k určení základní diagnózy a diagnostické hypotézy.

Lze jej rozdělit do osmi kroků:

- navázání kontaktu
- sestavení anamnézy

- vyšetření sluchu
- vyšetření porozumění řeči
- vyšetření řečové produkce
- vyšetření motoriky
- vyšetření laterality
- průzkum sociálního prostředí

Není vždy zapotřebí projít všemi body základního vyšetření. Jednotlivé kroky se aplikují individuálně, podle potřeb. Při tomto vyšetření se jednotlivé výsledky zaznamenávají do záznamového archu.

3. Speciální vyšetření je zaměřeno na co nejpřesnější identifikaci zjištěné narušené komunikační schopnosti – zjištění typu, formy, stupně a patogeneze narušené komunikační schopnosti. Často je spojeno s vyšetřením většího počtu odborníků – logoped, foniatr, audiolog, otorinolaryngolog, neurolog, psycholog atd. Dochází zde k ověřování diagnostické hypotézy.

Diagnostika dyslalie (podle V.Nádvorníkové)

Základní vyšetřovací metodou dyslalie je řečová komunikace a od ní se odvíjejí speciální vyšetřovací postupy. Při diagnostice dyslalie se velmi dobře vžilo depistážní/screeningové vyšetření, které má orientační charakter. Využívá se neformální rozhovor, který obsahuje otázky přiměřené věku jedince. U malých dětí to jsou otázky týkající se jména, zážitků ze školky, z domova. Dospělým jedincům popř. starším dětem se dává číst text. V případě pozitivních výsledků se používá rychlý fonologický test. Po screeningovém vyšetření následuje klinický diagnostický postup. Vyšetření řečové produkce může být komunikativní, neformální nebo formální, testové.

Komunikativní, neformální vyšetření se skládá z několika kroků:

1. *Sleduje se korektnost zvuků při navozené spontánní konverzaci* - vedle chybných hlásek se pozoruje skladba slabik, slov, suprasegmentální faktory. U dětí se pomalu přechází na provokovaný způsob vyšetření, který se zaměřuje na popis obrázků.
2. *Produkce jednotlivých slov* – zaměřena na diskrétní foneticko-fonologické produkce. Vyšetřovanému se předkládají obrázky, jež obsahují danou hlásku na začátku, uprostřed či na konci slova nebo ve shluku souhlásek.

3. *Diagnostika napodobováním, imitací* – zkouší se schopnost dítěte správně opakovat formu chybného zvuku, kterou předtím produkovalo. Zjišťuje se tím, do jaké míry je zvuk zafixován.
4. *Vyšetření kontextu* – chyby v jednotlivých slovech se zkouší ve slovním kontextu.

Kvantitativní metody vyšetřování dyslalie

Patří zde testy a laboratorní vyšetření, jako jsou test diskriminace hlásek, test percepce řečové produkce, fonologický konverzační test, fonologicko-kontrastní test, laboratorní metody, zejména audiologické vyšetření.

Výsledky jednotlivých vyšetření se shromažďují a vyhodnocují. Hodnotí se srozumitelnost řeči – používá se škála od úplné nesrozumitelnosti po úplnou srozumitelnost, počtem a charakterem chyb vzhledem ke standardu dospělých; klasifikace rozsahu postižení – vypočítat procento správně použitých konsonantů; srovnání chybné produkce s normami – chybná produkce se srovnává s tabulkou normativních dat; rozbor fonologických příznaků.

Metodika vyšetřování dyslalie

Jak už bylo zmíněno, základní metodou při vyšetřování řeči je rozhovor. Díky němu se zjistí aktuální stav řeči dítěte a při dyslalii rozsah a stupeň chybné výslovnosti. Uskutečňuje se většinou za přítomnosti rodičů. Nenápadně se provádí vlastní vyšetření řeči, které většinou probíhá popisováním obrázků v obrázkových testech. Pozornost se soustředí na výslovnost jednotlivých hlásek v různých pozicích ve slabikách a slovech, shluků souhlásek, přízvuk, důraz a znělost. Pořadí vyšetřovaných hlásek může být libovolné nebo systémové. Systémovým se rozumí, že se pozornost zaměřuje nejprve na explozivny, potom na třené hlásky a sykavky, dále na hlásky L a R a nakonec na změkčené Ď, Ť, Ň a souhláskové shluky VL, PL, STL. Nebo lze hlásky vyšetřovat podle místa tvoření. Při vyšetřování jednotlivých fonologických příznaků dyslalie se věnuje pozornost i jednotlivým jazykovým rovinám, zkouší se porozumění řeči, posuzuje se slovní zásoba, suprasegmentální jevy, fonemický sluch, dále se vyšetřuje motorika, orientačně se vyšetřují artikulační orgány, sluch, mohou se použít i laboratorní metody, jako je monografie,

spektografie, chronografie, palatografie a lingvografie. V případě potřeby se vyšetření doplňuje vyšetřením lékařským.

Po shromáždění potřebných údajů nastupuje fáze rozboru výsledků a jejich hodnocení. Vše směřuje ke stanovení konečné diagnózy, která slouží k návrhu terapie. Veškeré výsledky se zaznamenávají do záznamového archu.

4.5 Terapie

Definovat termín terapie narušené komunikační schopnosti je vzhledem k neustálému vývoji logopedie a značné nejednotnosti nelehký úkol. Nicméně v Logopedickém slovníku zní definici terapie takto:

„*Terapie* znamená zaměření na odstranění poruchy či odchylky, zmírnění následků postižení, onemocnění: intervence, reedukace, rehabilitace, kompenzace, korekce, náprava speciální péče apod.“ (Dvořák, 2007, s. 199)

Lechta (2005) poukazuje na logopedii jako vědní obor, který je v moderním pojetí vědou zkoumající narušenou komunikační schopnost u člověka z hlediska jejich příčin, projevů, následků, možností diagnostiky, terapie i prevence. Poukazuje na dva vývojové trendy, které se nejvíce projevují právě v terapii. Je to *practicistický* trend, který předkládá co nejpřesnější návody, instrukce, tak aby došlo k eliminaci narušené komunikační schopnosti, bez ohledu na nějaká teoretická východiska. A *emancipační* trend, který naopak vidí důležitost v dalším rozvoji logopedie, budování terminologického, metodologického aparátu, kooperace s ostatními spolupracujícími obory. Tento trend v rámci terapie nabízí nejen konkrétní terapeutické techniky a metody, ale i teoretická východiska. Lechta se při vymezení terapie staví právě za emancipační trend.

Terapie je součástí práce logopeda. V dnešní době se používá pojem, který činnosti logopeda zastřešuje. Tímto pojmem je logopedická intervence.

„*Logopedická intervence* je specifická aktivita, kterou logoped uskutečňuje s cílem identifikovat, eliminovat, zmírnit či alespoň překonat narušenou komunikační schopnost; anebo předejít tomuto narušení. Logopedická intervence usiluje o dosažení svých tří cílů: diagnostika, terapie a prevence.“ (Lechta, 2005, s.18)

„Cílem terapie narušené komunikační schopnosti v nejširším slova smyslu je eliminovat, zmírnit nebo alespoň překonat narušenou komunikační schopnost.“ (Lechta, 2005,s.21)

Logopedická terapie jako specifická aktivita, která se realizuje specifickými metodami, ve specifické situaci záměrného učení, využívá různé metody. Podstatu tvoří tři metody – stimulující, korigující a redukující. (Lechta, 2005)

Další metody využívá z oblasti všeobecné pedagogiky a ze speciální pedagogiky.

Vedle logopedických metod, využívá logopedie i techniky/strategie, které jsou prostředkem, kterým se dostanu k cíli.

Terapeutické strategie při terapii dyslalie

K základním strategiím při terapii dyslalie patří tyto terapeutické postupy:

- A) fonetické – klasické – artikulační – tradiční – senzomotorické
(terapie zaměřena na fonetickou rovinu)
- B) fonologické – moderní – kognitivně - lingvistické
(terapie zaměřena na fonologickou rovinu)
- C) foneticko-fonologické (terapie zaměřena na foneticko-fonologickou rovinu)
- D) komplexní přístup (terapie je cílena na všechny jazykové roviny)

A) Fonetický – klasický – artikulační – tradiční – senzomotorický terapeutický přístup

Tento přístup můžeme rozdělit na tyto fáze:

Přípravná cvičení:

Zde patří:

- motorika mluvních orgánů (Při neobratnosti mluvidel dítě nedokáže přesně napodobit artikulační pohyby a postavení mluvidel, proto tato cvičení, která jsou rozvíjena v zájmu artikulace. Patří zde také dechová cvičení, v současnosti se využívá myofunkční terapie.)

- nácvik a rozvíjení fonematické diferenciaci (Při nedostatečně vyvinuté fonematické diferenciaci splývají zvukově podobné hlásky, a proto nemohou být přesně realizovány.)

Vyvozování nové hlásky:

V této fázi se vychází z toho, že hláska, která je nesprávně tvořena se neopravuje, ale vytváří se nová hláska. Nejprve je důležité stanovit pořadí hlásek. To se děje podle

- vývojového hlediska;

(tabulka - Salomonová, A., 2003 In Škodová, Jedlička)

Věk	Vývoj artikulace
od 1 – 2,5 let	b,p,m,a,o,u,i,e j,d,t,n,l – artikulační postavení se upravuje po třetím roce věku dítěte a ovlivní vývoj hlásky r
od 2,5 – 3,5 let	au, ou, v, f, h, ch, k, g
od 3,5 – 4,5 let	bě, pě, mě, vě, d', t', ň
od 4,5 – 5,5 let	č, š, ž
od 5,5 – 6,5 let	c, s, z, r
od 6,5 – 7 let	ř a diferenciaci č, š, ž, a c, s, z

- pravděpodobné úspěšnosti – kvůli motivaci bereme v případě několika možných postupů v úvahu i rychlost, s jakou se pravděpodobně dostaneme k cíli;

- artikulační návaznosti – základem je hláska T, na jejím správném tvoření závisí i správná artikulace dalších hlásek

T – D – N

Další kombinace

D – R – Ř

I – A po reedukaci J

D – G – K

A – M – B - P

T – C – S – Z

P – B - M

T – Č – Š – Ž

F - V

Ť – Ď – Ň

L – R - Ř

T – K – CH

(Kutálková, 1999, s. 23)

Novou hlásku lze také vyvozovat:

- Z přírodních anebo technických zvuků (zvukomalebná slova) – jde o nepřímou metodu, hravou formu, kdy si dítě neuvědomuje cíl práce.
- Vyvození z hlásky artikulačně blízké – tzv. pomocné hlásky – substituční metoda.
- Vyvození izolací z globálních slovních zvukových struktur – využívá se zejména u dětí, které některou hlásku vyslovují nesprávně, ale v určitém slově ji vyslovují správně.
- Vyvození mechanickou cestou – s použitím mechanických pomůcek – vibrační přístroje, špátle, sondy atd.

(Lechta, 2005)

Kutálková uvádí tyto kroky při vyvození nové hlásky:

- a) Napodobením, reedukačním postupem, s využitím některých pomůcek.
- b) Multisenzoriální postup – při reedukaci i ve fázi fixace vždy využívat kromě sluchu a zraku i hmat, popř. chuť.
- c) Vybavení hlásky nebo slabiky bez mluvního vzoru – podle obrázku nebo na otázku (Jak dělá had, moucha, slepička...?). (Kutálková, 1999)

Identifikace hlásky: Poznávání hlásky cestou fonemické, proprioceptivní, kinestetické, optické, případně asociační identifikace.

Fixace hlásky: Tímto se rozumí upevnění artikulačního stereotypu vyvozované hlásky. Dochází k němu častým procvičováním. Slova, která se používají pro fixaci jsou zprvu artikulačně jednoduchá. Nejprve se daná hláska nachází na začátku slova, pak na konci slova a nakonec uprostřed slova. Slova by neměla obsahovat hlásky, které dítě neumí vyslovit, zároveň by mělo dítě znát jejich význam, je vhodné vycházet ze zájmů dítěte.

Automatizace hlásky: Cílem této fáze je dosáhnout správné výslovnosti nacvičované hlásky v běžné komunikaci. Při automatizaci hlásky se užívají cvičení, kde se reprodukuje slova pomocí sluchu, zraku, využívají se obrázky, reprodukuje se básničky, říkanky. Tato fáze je ukončena až když jedinec správně vyslovuje hlásku v monologu i dialogu.

Pro úspěšné zvládnutí celého procesu je důležité respektovat alespoň tyto čtyři základní zásady:

1. zásada krátkodobého cvičení
2. zásada používání sluchové kontroly
3. zásada využívání pomocných hlásek
4. zásada minimální akce

B) Fonologický – moderní – kognitivně-lingvistický terapeutický přístup

Tento přístup vychází z fonologické analýzy a diagnostiky, která popisuje narušení vzorů výslovnosti určitého dítěte se správnou výslovností dospělých. Předmětem zájmu fonologických metod je jazyk jako systém (slabiky, slova). To znamená, že je více zaměřená na systém dítěte než jen na vyvozování nových zvuků. Je založena na

principu, že v mluvním projevu dítěte jsou určité vzory a nepravidelnosti. Základní funkcí fonologického procesu je komunikace. Cílem je změnit fonologické vzory dítěte, aby bylo možné vytvořit co nejjednodušší systém zvukových kontrastů a zvukových struktur. Terapie je tvořena tak, aby co nejefektivněji zorganizovala fonologické vzory zavedením změn do vzorů dítěte, zapojením přirozených tříd kontrastních fonémů a struktur. (Lechta, 2005)

I tato terapie má své vlastní metody:

- Metoda tzv. minimálních párů/kontrastů – minimální pár jsou dvě slova, která se liší jen v jednom fonému a mají upozornit dítě na její nesprávnou produkci.
- Cyklický fonologický trénink – jedná se o opakované čtení slova, jak při terapii, tak i doma.
- Metaphon – jedná se o lingvistický přístup, kde konečným cílem je generalizace. Což je schopnost zevšeobecnit pravidla správné výslovnosti z několika příkladů na všechna ostatní slova.
- PACT – Parents and children together – jedná se o dynamický model, který zdůrazňuje důležitost aktivního kognitivního zapojení dítěte a rodiny při uplatňování metalingvistických, fonologických a fonetických technik.

C) Foneticko – fonologický terapeutický přístup

Jedná se vlastně o kombinaci dvou předešlých terapeutických přístupů. Oba přístupy se shodují ve svém cíli, a tím je překonat nebo alespoň zmírnit narušenou komunikační schopnost. Tento přístup se snaží rozvíjet všechny jazykové roviny. (Lechta, 2005)

D) Komplexní terapeutický přístup

Tato terapie má dva cíle: hlavní a vedlejší. Hlavním cílem je včasná stimulace nebo terapie deficitů foneticko-fonologické roviny. Vedlejším cílem je rozvíjení ostatních jazykových rovin a prevence různých společenských problémů, které s sebou dyslalie přináší. Tento přístup se řídí danými principy, které jsou rozděleny do skupin ano a ne.

Principy ne: bílý plášť, lékařka, pacient, dominantní postavení, logopedické zrcadlo, jen individuální terapie, bez motivace, bez kontextu, bez hry a názoru, bez aktivní účasti dítěte, bez zpětné vazby, bez spolupráce s rodinou, MŠ, jen terapie řeči, jen rozvíjení fonetické roviny, až v 5.-6. roce.

Principy ano: bez bílého pláště, teta logopedka, rovnocenný partner, terapie na koberci, terapie i bez zrcadla, terapie rovněž v kolektivu, terapie s motivací, terapie v kontextu, terapie hrou a názorem, terapie s aktivní účastí dítěte, terapie se zpětnou vazbou, terapie s aktivní účastí rodiny, terapie i jazyka, rozvíjení ostatních rovin, včasná stimulace nebo terapie.

Komplexní přístup probíhá v určitých etapách. První důležitou etapou jsou přípravná cvičení, které zahrnují cvičení na rozvoj fonemického sluchu a cvičení oromotoriky. Následuje etapa vyvozování hlásek, kde jsou preferovány nepřímé metody vyvozování. Třetí etapa fixace vyvozené hlásky je mechanickou činností. Ovšem tato mechanická činnost pro svou pasivitu není využívána u předškolních dětí, ale aplikuje se u dětí školního věku. Poslední etapou je etapa automatizace, jejímž cílem je spontánní užívání hlásky v komunikačním procesu. Tato fáze může trvat i několik měsíců a je důležité, aby činnosti v ní zvolené byly motivační, nenápadné a nenásilné. (Lechta, 2005)

Vhodnost zahájení terapie

O tom, kdy je vhodné začít s logopedickou intervencí se vedou diskuse. Podle ontogenetického hlediska se řeč spontánně upravuje do sedmi let dítěte. Ovšem jak někteří autoři právem uvádí, toto je období, kdy dítě nastupuje do školy a už tak samo o sobě má dost práce, natož aby ještě cvičilo korektní výslovnost. Nehledě na to, že nesprávná výslovnost se odráží i ve školní činnosti, a to zejména při čtení, psaní. Problém s nesprávnou výslovností se může projevit i v adaptaci na školu a sociálním začlenění dítěte. Proto někteří autoři (např. Lechta, 2005) uvádějí dřívější začátek logopedické intervence, a to tak, ať s nástupem do školy je řeč správná.

Kutálková (1999) uvádí tyto doby zahájení logopedické intervence:

- Řeč je srozumitelná nebo obtížně srozumitelná (obvykle T nahrazuje měkčení, sykavky i Ř a LR také dosud není) – zahájení většinou kolem 4,5 roku i dříve (využití metod řízení fyziologického vývoje řeči a přípravných fází reedukace).
- Výslovnost, dosud plynule se měnící, stagnuje (např. nediferencované sykavky a LRŘ) – nejpozději v pěti letech.
- Motoricky obtížné hlásky LRŘ – obvykle po pátém roce, nejpozději na počátku posledního předškolního roku.

Dále uvádí, že zahájení logopedické intervence závisí na několika faktorech:

- Zralost dítěte – schopnost soustředění, cílené spolupráce.

- Dítě celkově neklidné – je nutné zařadit adaptační fázi, zaměření se zpočátku na profylaxi.
- V závislosti na věku dítěte a dosavadním vývoji – při opožděném vývoji řeči, nedonošenosti a časté nemocnosti mívají děti ve vývoji řeči skluz.
- Nápadnost řeči při rozsáhlejší dyslalii – zahájení sice závisí na věku dítěte, pracuje se ale vždy, když si dítě uvědomuje neúspěchy v komunikaci.
- Zájem rodiny – předčasný zájem lze využít k občasným návštěvám a informacím preventivně profylaktickým. Nedostatek zájmu se pokoušíme změnit razantními informacemi o prognóze.

Je-li reedukace zahájena včas a spolupráce s rodinou je dobrá, je vyhovující interval mezi konzultacemi 2 – 3 týdny, v případě potřeby lze zkrátit. Při ztrátě motivace, zájmu dítěte je vhodné zařadit „logopedické prázdniny.“

(Kutálková, 1999)

Kutálková (1999) dále uvádí nejčastější chyby v obecném přístupu k reedukaci dyslalie. A tím jsou:

- Nerespektování dosavadního vývoje a anamnestických údajů.
- Absence individuálního přístupu k dítěti, nerespektování věkových zvláštností při volbě postupů, délky lekce či domácí přípravy.
- Volba metod podle kalendářního věku dítěte, ne podle dosaženého stupně vývoje.
- Zahájení reedukace bez stanovení příčiny obtíží.
- Zahájení reedukace nácvikem hlásek mechanickým postupem bez základní průpravy motoriky mluvidel, dechové ekonomiky a fonemického sluchu.
- Práce s dítětem ve skupině, aniž jsou o postupech informováni rodiče.
- Informování rodičů písemně bez přímé instruktáže.
- Manipulace s dítětem bez odpovídající motivace a předchozí přípravy.
- Absence přiměřené motivace, kladného hodnocení, nepřiměřený tlak na dosažení rychlého úspěchu.
- Dlouhodobé a stereotypní používání některé z metod bez odpovídající inovace či korekce postupu.
- Předčasné využití logopedických říkanek během vývoje nebo ve fázi vyvozování hlásek.
- Ukončení reedukace po zapojení hlásky do slov, ve fázi opakování, bez důkladného nácviku automatizace hlásky v běžné řeči.

- Záměna dyslalie s jinou poruchou, kde problém výslovnosti je důsledkem základní poruchy.

(Kutálková, 1999)

4.6 Prevence a prognóza dyslalie

„Prevence znamená předcházení, ochrana, opatření k předcházení nemocím, poruchám. Dělíme ji na primární, sekundární, terciární.“ (Dvořák, 2007, s. 158)

Prevenici v logopedii můžeme chápat jako výchovný proces, který se zaměřuje na rodiče, školy a ostatní jazykové prostředí dítěte. Primární prevence probíhá u intaktních dětí. Můžeme zde zařadit depistáž, osvětové akce v médiích, přednáškové činnosti. Může být nespecifická – např. přednášková činnost a specifická – zaměřena proti konkrétnímu riziku. Jejím cílem je předcházet ohrožujícím situacím v celé sledované populaci. Sekundární prevence je již zacílena na rizikovou skupinu. Terciární prevence je zaměřena na ty u nichž se již narušená komunikační schopnost projevila, zde je snaha zabránit dalšímu negativnímu vývoji.

„Prognóza je předpověď, odhad vývoje, stanovení pravděpodobnosti dalšího vývoje; např. předurčení průběhu choroby a konečných výsledků léčebných opatření.“ (Dvořák, 2007, s.159) Prognóza bývá sdělena rodičům dítěte, popřípadě dospělému klientovi a je důležitá pro aktivní a vědomou spolupráci. Bývá součástí dokumentace. V průběhu logopedické intervence je potřeba prognózu upravovat podle nastalých skutečností. U prosté dyslalie u předškolních dětí a včasné zahájení logopedické péče je prognóza dobrá. U školních dětí je důležitá motivace samotných dětí. U dospělých je samotná motivace o to víc potřeba. Platí, že čím menší motivace, tím horší prognóza a naopak.

5 OBRAZOVÝ A TEXTOVÝ MATERIÁL

Při terapii dyslalie lze využít řadu pomůcek, ty můžeme rozdělit na mechanické pomůcky a didaktický materiál.

Mechanické pomůcky se využívají zejména při nácviu hlásky. K nejčastějším patří sondy a špátle, které korigují artikulační postavení jazyka. Sondy umožňují zrychlení nácviu velikosti potřebného čelistního úhlu, motoriky jazyka, polohování jazyka zejména při sykavkách a hláskách: r, ř, l, t, d, k, g, ch a j. Využití logopedických sond je doporučeno zejména u dětí motoricky neobratných, hlavně s motorickými typy dyslalií a dysfázií, děti s významně narušeným vývojem řeči a oslabenou impresivní složkou řeči a u dětí se sluchovými ztrátami. Při použití sond se samozřejmě jedná o jemné a taktní polohování mluvidel.

Vedle logopedických sond se používají špátle, které také slouží k polohování jazyka a k vytváření potřebného čelistního úhlu. Mohou být dřevěné, kovové nebo z plastických materiálů. (B. Krahulcová, 2007)

K dalším mechanickým pomůckám patří rotavibrátor (zprostředkovává pocity vibrace blízké hlásce r) a indikátory (R-indikátory, S-indikátory), které slouží k sebekontrolě mluvního projevu. Dále lze používat diktafon, který slouží k sebekontrolě mluvního výkonu; videozáznam, který napomáhá k vědomému chápání reedukace hlásky. A pomůcka, která asi nechybí v žádné ambulanci klinického logopeda, je logopedické zrcadlo. To slouží ke sledování artikulační mimiky, jak logopeda, tak dítěte. V současnosti lze využívat také počítačové logopedické programy. (Salomonová, 2003)

Při terapii dyslalie, ale i při diagnostice se logoped neobejde bez didaktického materiálu. Ten můžeme rozdělit na obrazový a textový. Výběr didaktického materiálu by měl odpovídat věku a stupni vývojové úrovně dítěte, taky by měl vycházet ze zájmu dítěte. Tím docílíme toho, že zvolený materiál bude mít i motivační potenciál.

5.1 Textový materiál

K textovým materiálům patří tzv. **cvičná slova**, která slouží k vyvozování, nácvičku a fixaci hlásky. Tato slova jsou vhodná pro svoji akustickou strukturu a dislokaci procvičované hlásky. Tato slova musí splnit několik požadavků:

- Na počátku používáme slova artikulačně jednoduchá, v nichž se základní artikulace hlásky vlivem hláskového složení slova nemění (obvykle jde o spojení se samohláskou A, která je artikulačně neutrální, ale ne vždy - u sykavek s velmi malým čelistním úhlem je výhodnější kombinace se samohláskou I).
- Později zařazujeme slova, v nichž se základní artikulace hlásky mění jen málo, protože následná hláska má jen o málo odlišnou artikulační charakteristiku (např. S + E, A – semeno, salám).
- V poslední fázi volíme slova, v nichž se hláska od základní vyvozené podoby odlišuje (např. napjaté rty u S + zaokrouhlené rty při O, U).
- Obvykle volíme nejprve slova s hláskou na začátku slova, pak na konci slova; poloha hlásky uprostřed slova bývá nejobtížnější nejen kvůli artikulace, ale i kvůli složitější analýze hláskové skladby slova.
- Za snadnější jsou považována slova s otevřenými slabikami (se-le) než slova se slabikami zavřenými (myš-ka, hol-čič-ka) nebo souhláskovými skupinami (čtvrtek, smrček, pštros).
- Slova by neměla obsahovat hlásky, které dítě dosud neumí správně vyslovovat, popř. není ještě dostatečně zautomatizované.
- Dítě musí slovu rozumět, popřípadě význam slova vysvětlit.
- Respektujeme i individuální zájmy dítěte.

(Kutálková, 1999)

V různých metodikách či publikacích zaměřených na výuku výslovnosti je uváděna série cvičných slov. V jednotlivých sezeních se

ovšem využívá jen několik z nich. Cvičná slova se dále různě používají ve větách. Danou hlásku lze také vyvozovat podle **onomatopoických slov**, což jsou citoslovce, slova zvukomalebná např. haf, baf....

K dalším textovým materiálům patří **logopedické říkanky** a **básničky**. Ty se využívají zejména ve fázi automatizace určité hlásky. Rozdíl mezi logopedickou říkankou a básničkou je v tom, že logopedické říkanky respektují vývojové hledisko, chybí zde hlásky podobné a procvičovaná hláska se zde vyskytuje ve větší míře. U běžné básničky je výskyt procvičované hlásky menší, ale zase obsahuje i hlásky artikulačně obtížnější, které dítě ještě neovládá. Můžeme to srovnat na logopedické říkance od Františka Kábeleho zaměřenou na hlásku P a básničku Miloše Kratochvíla:

PODZIM

*Padá lupen po lupenu,
Pepa stojí pod lípou:
„Pojďte děti, pojd'te chytat,
penízky se posypou!“*

*Pod lípou je kupa dětí,
pomáhají Pepovi!
Pak u Pepy nakupují
za penízek lípový.
(Fr. Kábele)*

PROLETÍM

*Pan učitel věčně říká,
že jsem jeho prokletím,
a jestli se neseberu,
z tří předmětů proletím.*

*Měl bych si prý srovnat v hlavě,
jak nakládám s životem.
Ale proč bych neproletěl?
Stejně chci být pilotem.
(M. Kratochvíl)*

Když pomineme frekvenci výskytu hlásky P, která je v logopedické říkance téměř třikrát větší. Tak si lze všimnout, že František Kábele se úplně vyhnul použití slov obsahujících artikulačně obtížnou hlásku R a Ř, sykavky se taky vyskytují ve velmi malé míře. Básnička Proletím už ve svém názvu má v první slabice R a ještě ve spojení s hláskou P. Najdeme zde i řadu dalších obtížných slov např. *tří, předmětů, proč*. František Kábele se také vyhnul hlásce podobné výslovnosti a to hlásce B, ta se u básničky vyskytuje, i když ne ve velké míře. Ani v říkance a ani v básničce se neobjevují slova pro dítě neznámá či archaická. Nicméně v klasické básničce nikdo nečeká, že bude

respektovat logopedické zásady. V jedné z publikací, která je primárně určená dětem a má obsahovat logopedické říkanky, písničky, hry a úkoly, které mají dětem pomoci se vyhnout problémům se špatnou výslovností a tzv. „nabrousit svůj jazýček“ můžeme k hlásce P najít tuto říkanku:

*Povídala lupa ráno,
že má pro strach uděláno.
Papíru že postaví se,
i když puma na něm skví se.*

*Asi ve snech pluje,
nebo zveličuje!*

Hláška P se zde sice vyskytuje, ovšem jako v každé básničce. To, že lupa povídá, můžeme brát jako metaforu, ale co asi každého zarazí je čtvrtý verš – *i když puma na něm skví se*. Že tou pumou se myslí kotě, které je lupou zveličené, se dá pochopit, ale slovo *skví se* je nejen artikulačním oříškem, ale také slovem, které pro děti od čtyř let (jak uvádí autor) je naprosto nepochopitelné. Poslední bod, který lze říkance vytknout je, že logopedické říkanky nebo básničky, které logoped užívá, by měly být v neposlední řadě estetické, líbivé, smysluplné, snadné k zapamatování, dobře rytmicky znázornitelné. Toto může být můj subjektivní názor, ale tato říkanka hledisko estetičnosti pro mě nesplňuje.

D. Kutálková (1999) uvádí postup nácvičku říkanky:

- Dospělý přečte dítěti říkanku.
- Jedná-li se o starší dítě, ukáže mu dospělý písmeno a na kopii textu má dítě najít všechna stejná písmena a označit je.
- Rozhovor o tématu umožní postupný nácvik jednotlivých slov. Je dobré slova nacvičovat na přeskáčku, aby se zapamatování souvislého textu co nejvíce oddálilo.
- Dospělý řekne první půlku veršičku, dítě doplňuje, co si pamatuje.

Tento

způsob umožňuje regulovat tempo, nenápadně upozornit na obtížné slovo

a snížit v první fázi nácviку výskyt příslušné hlásky přibližně na polovinu.

- Děti, které nácvik příliš nebaví nebo mají horší paměť, si mohou vymýšlet gesta, jež text ilustrují.
- Postupně omezujeme nápovědu. Úspěšnost používání hlásky v logopedické říkance přibližně nad 80% se považují za vyhovující.
- Nápověda je žádoucí, pokud dítě dělá chyby z nejistoty, že neví, „jak je to dál“.

K textovému materiálu můžeme dále přiřadit tzv. „**obrázkové čtení**“. Jedná se o text, kde některá slova jsou nahrazována obrázky, ty má dítě převést do správného gramatického tvaru a správně je vyslovit. Většinou s nimi pracují již školáci, kteří umí číst. Pokud je chceme využít přímo v terapii dyslalie, měly by respektovat výše uvedené zásady. Lze si je vytvořit, popřípadě čerpat z již vyšlých didaktických materiálů nebo využít knížky pro děti, které například z českých autorů pro děti píše Jiří Havel. Ovšem je důležité si uvědomit, že obsahují slova artikulačně náročná a nerespektují vývojové hledisko. V terapii dyslalie můžeme použít i zhudebněné texty, **písně** jak lidové, tak od současných autorů, jako jsou například dětmi oblíbené autorské duo Zdeněk Svěrák a Jaroslav Uhlíř. Dále lze použít i různé **hádanky, pořekadla**.

V terapii dyslalie v rámci vyvozování, nácviку hlásek, následné fixace, automatizace, ale i logopedické prevence dyslalie používáme i didaktický materiál zaměřený na rozvoj: sluchového vnímání (sluchové diferenciaci a fonematického sluchu); zrakového vnímání (zraková paměť, zraková pozornost a diferenciaci, figura – pozadí); cvičení na rozvoj motoriky mluvidel, grafomotoriky; dechová a fonační cvičení.

Pokud vyšetření sluchu ukáže, že dítě nemá žádnou vadu sluchu, i přesto může mít nedostatky v oblasti sluchového vnímání, a to zejména v oblasti fonematického sluchu. „Fonematický sluch je schopnost

diferencovat nejmenší funkční jednotky jazyka (fonémy), které mohou rozlišovat význam slova (např. pil – bil). Schopnost fonemické diferenciaci je základním předpokladem správného řečového vývoje.“ (Klenková, 2000, s. 47)

Narušení zrakového vnímání způsobuje obtíže při identifikaci hlásky s písmenem, jeho rozpoznání v textu, když dítě čte, je narušena kontrola mluvidel vlastních i jiných osob při výchově řeči. Dochází tak následně k špatné výslovnosti.

Motorika je celková pohybová schopnost organismu. Rozlišujeme hrubou motoriku, která se uskutečňuje prostřednictvím velkých svalových skupin (běh, lezení, chůze), a jemnou motoriku, kterou zajišťuje drobné svalstvo (pohyby rukou, prstů, artikulačních orgánů). Vývoj jemné motoriky vychází z motoriky hrubé. Do oblasti jemné motoriky patří mikromotorika očních pohybů, grafomotorika a motorika artikulačních orgánů. Grafomotorika je ovlivněna úrovní vývoje jemné a hrubé motoriky, pohybovou koordinací, senzomotorickou koordinací a úrovní vývoje psychiky. Nedostatečně zralá motorika artikulačních orgánů vede k nesprávné, popř. vadné výslovnosti, tím ovlivňuje řeč, ale také čtení i psaní. (O. Zelinková, 2001)

5.2 Obrazový materiál

Obrázky nahrazují dětem, které ještě neumí číst písmena. Jsou jim blízké, často motivují k další činnosti. Pomocí obrázků lze pochopit obsah děje, popsat postup práce. Při diagnostice je vhodné používat obrázky, neboť zamezí tomu, aby dítě správně danou hlásku odposlechlo, a pak ji jen zopakovalo. Obrazový materiál většinou doplňuje materiál textový, ať už jsou to slova, říkanky, básničky, krátké vyprávění. Obrázky jsou součástí již zmiňovaného „obrázkového čtení“, mohou sloužit jako nápověda při hádankách, jsou součástí různých rébusů, logopedických pexes a grafomotorických cvičení. Zároveň obrázek dokáže namalovat každé dítě. I když bychom měly brát v potaz, zda malování je pro dítě zábavná, odpočinková

činnost, ne každý ji má v oblibě, pro některé děti může být kreslení „trestem“. Vedle malovaných obrázků je možné použít i fotografie, které pro nejmenší děti bývají motivační už i z toho důvodu, že většina knížek je ilustrovaná, fotky v knížkách bývají zřídka. U dětí, které mají příliš rozptýlenou pozornost nebo u dětí, kde vadná výslovnost je součástí jiné závažnější poruchy je vhodné volit obrázky jednoduché, s výraznou linií postav a předmětů, kde chybí pozadí.

D. Kutálková (1999) uvádí způsob popisu dějového obrázku:

- Postupně vymýšlíme krátké věty k tématu.
- Počítáme, kolik jich dítě dokáže říci samo se správnou výslovností.
- Obrázek schováme a dítě ho popisuje z paměti, tím stoupají nároky na sebekontrolu.
- Použijeme trojici a čtveřici obrázků ilustrujících děj, později i dětské komiksy z časopisů. Dítě obrázky složí ve správném pořadí. Ke každému

obrázku si zformuluje jednu větu. A postupně příběh vypráví.

- Ze sady obrázků ilustrujících příběh schováme jeden, dítě musí příběh správně složit, popsat a mezeru doplnit z paměti.
- Libovolnou pohádku nebo příběh dítě samo namaluje jako kreslený seriál několika obrázků a vypráví.
- Dítě se naučí vyprávět pohádku nebo příběh z paměti – předem se nacvičí už jen obtížná nebo stále se opakující slova.

Obrazový materiál si lze vytvořit, popřípadě zkopírovat, použít z knížek či časopisů pro děti, omalovánky, stáhnout z internetu. Důležité je respektovat věkové zvláštnosti dítěte, jeho zájmy, Vybraný obrazový materiál by měl korespondovat s probíhanou činností a vybraný obrazový materiál by měl být i estetický.

Vedle již zmíněných textových a obrazových materiálů využívá logoped i další pomůcky, jako jsou například: proužky papíru pro kontrolu správného výdechu, bublifuk, brčka, peříčka, větrník; hračky, pastelky, skutečné předměty, hračky, logopedické kostky, razítka apod

6 PRACOVNÍ LISTY

Cílem praktické části je vytvořit pracovní listy k hláskám prvního artikulačního okrsku, tedy hláskám [p], [b], [m], [f], [v]. Jednotlivé pracovní listy jsou vytvořeny zejména pro děti předškolního věku. A to z toho důvodu, že souhlásky prvního artikulačního okrsku jsou ty, které by se měly z vývojového hlediska, naučit děti artikulovat ze všeho nejdřív.

Jednotlivé cvičení(úkoly) provází dvě děti, které mají motivovat k plnění jednotlivých činností. U každé hlásky se začíná přípravným cvičením, tedy cvičením dechovým, fonačním a motoriky mluvidel. Způsob vyvození hlásek je popsán velmi stručně, následují slabiky, cvičná slova (popř. slova onomatopoická) a věty. Těchto slov není mnoho. Další cvičná slova, stejně tak věty jsou uvedeny vždy na poslední straně pracovních listů k dané hlásce. Pro fázi automatizace je ke každé hlásce uvedeno několik logopedických říkanek, popř. básniček. Úkolem není naučit se všechny nazpaměť, ale vybrat si jednu, dvě či tři a s nimi pracovat. Ať už jsou to cvičná slova či věty, tak jsou vybírána tak, aby respektovala logopedické zásady při nácvičku hlásky.

Vedle nácvičku správné výslovnosti jsou zde také cvičení, které jsou zaměřené na rozvoj zrakového vnímání (např. „Kimova hra“, „Bingo“,...), sluchového vnímání (např. hra na dvojici slov, určování počtu slabik,...), rozvoj slovní zásoby a vyjadřovací obratnosti (např. hledat nadřazený pojem, vymyslet větu,...), rozvoj grafomotoriky (např. vystřihování, vybarvování,...). Tato cvičení se různě prolínají, neobjevují se stejně u všech hlásek, ale dají se ke každé hlásce operativně přiřadit. Záleží zejména na tom, kdo s dítětem pracuje. V neposlední řadě je důležité upozornit, že při práci s pracovními listy je důležitá přítomnost kompetentní osoby.

Pracovní listy jsou seřazeny v tomto pořadí [m], [p], [b], [f], [v].

Ahoj děti, chtěli bychom se vám představit.

**Pomůžeme vám, naučit se správně vyslovovat
hlásky P, B, M, F, V.**

Začneme hláskou **M**, tu snad umíme všichni.
Touto hláskou voláme na naši nejoblíbenější osobu. Víš koho máme na mysli?

1. Přípravná cvičení (dechová, fonační, motorika mluvidel)

Hra na fotbal – foukání do papírových kuliček, trefování se do branky.

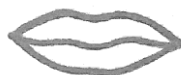
Foukání – sfouknutí papírové kuličky ze stolu, foukání do papírové kuličky v dlani, tak aby nespadla na zem, foukání do papírového proužku, bublifuku.

Nácvik dýchání nosem – dýchání kontrolujeme pomocí prstu, proužku papíru pod nosem, kde cítíme nebo vidíme výdechový proud.

Spaní – zavřeme ústa, oči, jako bychom spali a spokojeně odfukujeme nosem.

Rty – otevírání a zavírání úst, tak aby dítě nevtahovalo spodní ret do dutiny ústní, a aby sevření rtů k sobě nebylo příliš silné – hrajeme si na kapra.

2. Abychom mohli hlásku **M** vyslovit, tak musíme dát rty k sobě jako na obrázku.

Nejprve máme rty u sebe, když vyslovíme M, tak se rty od sebe vzdálí.

A teď budeme vyslovovat slabiky, ale pěkně potichu.

MA, ME, MI, MO, MU, MOU, MÁ, MÉ, MÍ, MÓ, MŮ

Zkusíme je vyslovit i nahlas.

3. Zazpíváme si písničku na melodii Skákal pes. S otevřenou pusou – Á, se zavřenou pusou – M. Poznáte, kdy slyšíte nosní rezonanci?

4. Povíme si krátkou pohádku.

Zkuste dopovědět konec věty.

V domečku bydlela koza s třemi kůzlaty.

Když šla koza domů z pastvy, volala **mé, mé**.

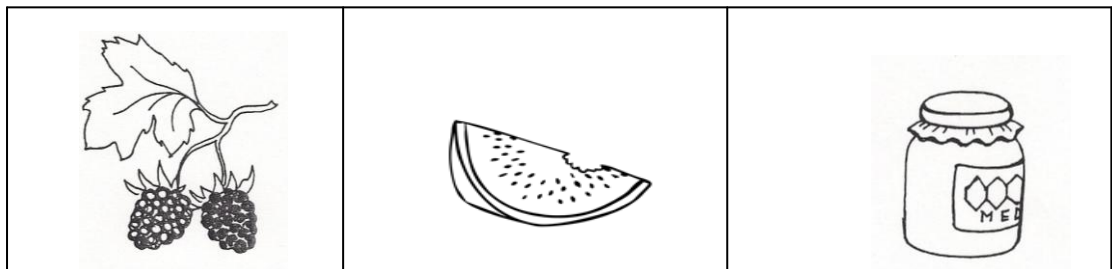
První kůzlátko odpovídalo slabým hláskem **mé, mé**.

Druhé kůzle odpovídalo silnějším hláskem **mé, mé**.

A to třetí kůzle, největší, odpovídalo nejsilnějším hláskem **mé, mé**.

5. Pojmenujte obrázky a vymyslete k nim slovo nadřazené.

(1)

Úkoly navíc: Vymyslete další slova, která patří do této kategorie.

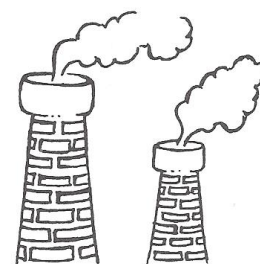
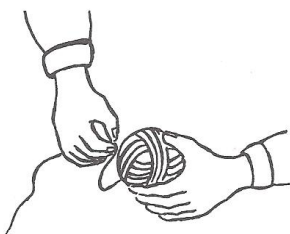
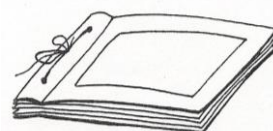
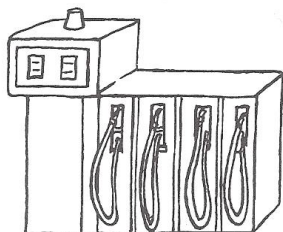
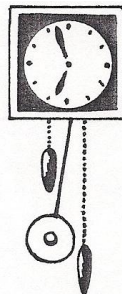
Kolik slabik mají jednotlivá slova?

Jakou hláskou slova začínají? Vymyslete další slova, která začínají stejnou hláskou.

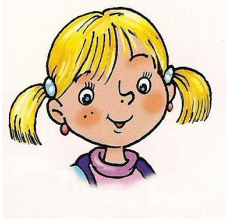

6. Pojmenujte obrázky a spojte je čárou podle toho, zda mají hlásku M na začátku (červenou), uprostřed (modrou) nebo na konci (zelenou).

Malá nápověda slov: bim, bam; palma, mimino, album, komíny, motá, pumpa, dům, maluje.

(1), (2), (3)

7. Opakujte věty.

MÁME MALÝ DŮM.
MÁMA A EMA JDOU DOMŮ.
„JÉ, VOLÁ EMA,“V MEDU JE MOUCHA!“
ADAM DOMA TOPÍ.
DÁ MED ADAMOVI.
Z KOMÍNA JDE DÝM.
DŮM MÁ KOMÍN.
EMA MÁ MED.

8. Věty rozstříhejte a pokuste se je seřadit, podle toho, jak mají jít za sebou. První věta – Máme malý dům. - je správně.

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.

Správné pořadí: 1. Máme malý dům. 2. Dům má komín. 3. Z komína jde dým. 4. Adam doma topí. 5. Máma a Ema jdou domů. 6. Ema má med. 7. Dá med Adamovi. 8. „Jé, volá Ema, „v medu je moucha!“

8. Nakonec se naučíme nějakou říkanku.

Stačí si vybrat.

MALÍ POMOCNÍCI

Mnoho máku, mnoho mouky,
máma dělá s mákem vdolky.

A my mámě pomáháme,
mákem vdolky posypáme.

Už ty vdolky máme,
my vám taky dáme.

(Fr. Kábele)

JANA

Malou Janu máme,
my ji oblékáme,
boty obouváme,
pak ji pohoupáme.

Malou Janu máme,
my ji vykoupáme,
pak ji pochováme
a pěkně povídáme.

(Fr. Synek)

MÁMENÍ

Máme doma Kamila,
Máňa na něm mámila:
„Povídej mi pohádku
o malinkém kůzlátku.“

(P. Dlouhý)

MAHULENA

Milá Mahuleno,
klekej na koleno,
klekej pomalinku
na tu jetelinku.

(Fr. Synek)

Máma nám dá med,
budem ho mít hned.
Medvědi med také jedí,
jak jim chutná - nepovědí.

FILIP JE RÁD, ŽE NENÍ TULEŇ

„Může tulení mládě
přitulit se k mámě?“

„Víš, že ne?“

Tulení máma je ráda sama.“

„Tak to je ale divná máma.

To jsem rád, že jsem lid.

K lidské mámě se můžu přitulit.“

(M. Lukešová)

SÉRIE CVIČNÝCH SLOV A VĚT K DALŠÍMU PROCVIČOVÁNÍ HLÁSKY M

SLOVA:

- m-** máma, mámo, mami, máme, máte, málo, malá, malý, mnoho, mává, myje, umyje, mele, melete, mete, meta, mohu, můj, moje, mapa, molo, mouka, moucha, mýval, Míla, Mína, Matěj, motýl, motýlek, mech, mela, míchá, medvěd, medvídek,
- m** dám, sám, vám, nám, tam, mám, nemám, vím, nevím, povím, Tom, Adam, lom, ham, potom, dým, kolem, honem, salám,
- m-** doma, domy, lomy, láme, kámen, dáme, víme, umí, umíme, mimino, pomotá, kominík, kameník, Ema, Emil, pomalu, jáma, jamka, dýmka, dáma, budeme, pomáháme, lama, domino, tma, temno, námaha, meleme, pojedeme, puma, guma, poma.

VĚTY:

Máma má mimino. Mimino je mámino. Je to malá Ema. Ema je malé mimino. Mína myje nádobí. Adam mete podlahu. Je tam smetí. Tom jí meloun a maliny. Pojedeme novým autem. Bydlí v novém domě. Je to malý dům. Vidím osm komínů, ty dýmí. Medvědi mají rádi med.

Emil nemá umyté ruce. Adam maluje motýla. Motýl poletuje sem a tam. Jedeme kolem pole plného máku. Máma je doma. Máme doma med. V medu je malá moucha. Adam pomáhá mámě. Máma má meloun. Meloun dá Adamovi, Tomovi a Emě.

Sluchová diferenciac:

máma – mána, Mína – Míla, molo – moto, Ema – Eva, dáme – dále, dáma – dává, komín – Kolín, domů – dolů, mela – Nela, motá – nota - bota, mele – sele, my - vy

Hláška **P**.

1. Přípravná cvičení

Hra na fotbal – foukání do papírových kuliček, trefování se do branky.

Foukání – sfouknutí papírové kuličky ze stolu, foukání do papírové kuličky v dlani, tak aby nespadla na zem, foukání do papírového proužku, bublifuku.

Balón - nafouknout obě tváře a pouštět vzduch po troškách ven přes pevný závěr, případně je možné držet nos ucpaný.

Prasknutý balón – nafouknout obě tváře a prsty propíchnout.

Rty – otevírání a zavírání úst, tak aby dítě nevtahovalo spodní ret do dutiny ústní, a aby sevření rtů k sobě nebylo příliš silné.

2. Abychom mohli hlášku **P** vyslovit, tak musíme dát rty k sobě jako na obrázku.

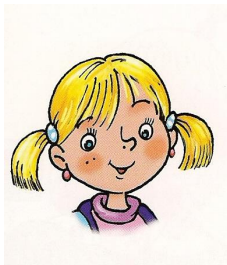

Když si dáme ruku před ústa a vyslovíme **P**.

Ucítíme proud vzduchu, který rozevře rty.

A teď zkusíme vyslovit

PA, PE, PI, PO, PU, POU, PAPA, PEPE, PIPI, POPO, PUPU,
POUPOU.

3. A teď to zkusíme ve větách.

Děti tě zdraví – pá, pá.

Kuře pípá – pí, píp.

Lovec střílí – pif, paf.

Kohoutek kape – kap, kap.

Klokan skáče – hop, hop.

Není to tak těžké, že? Tak pokračujeme!

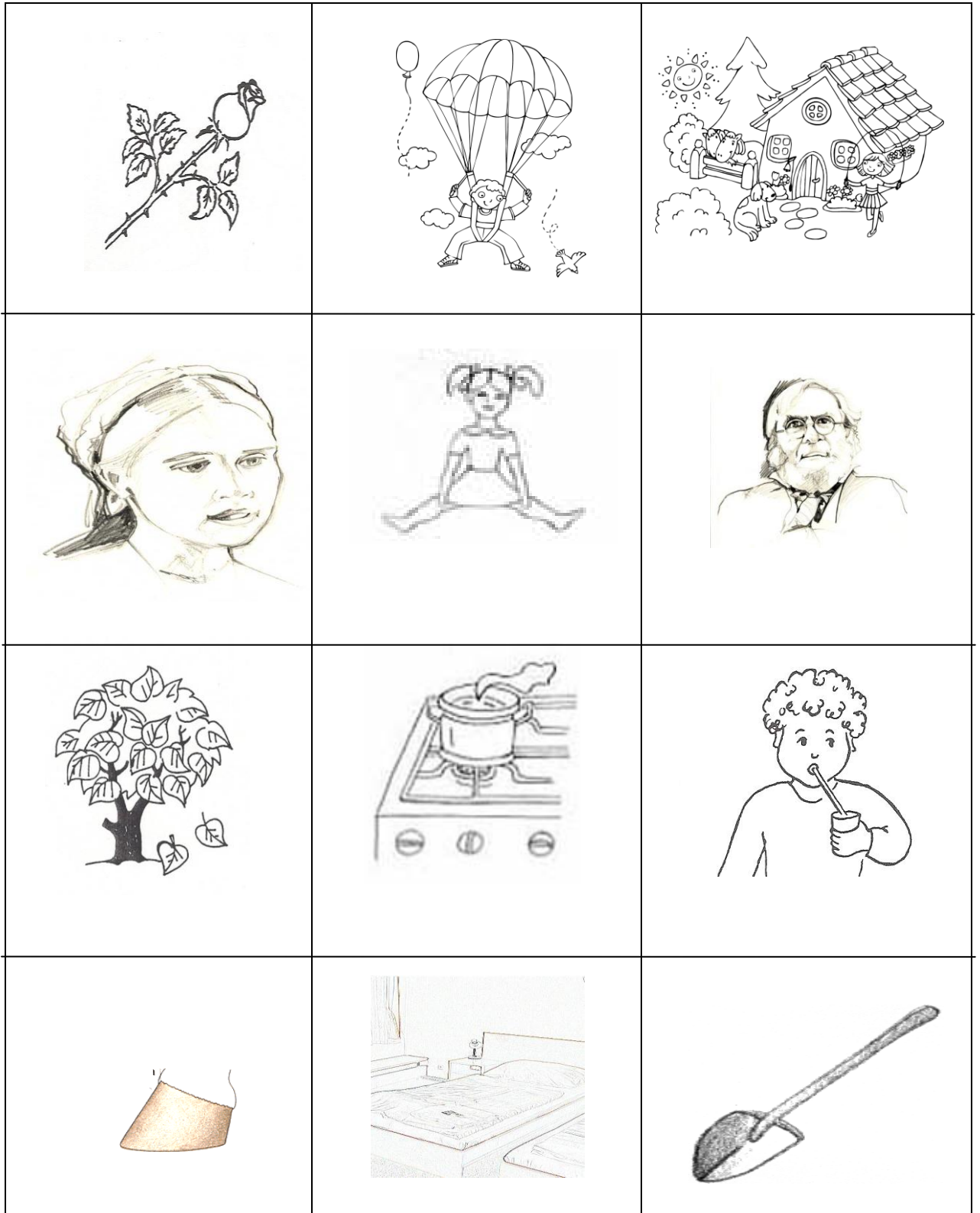

4. Na následujících straně se nachází sada obrázků.

- a) Obrázky nejdříve rozstříháme.**
- b) Pojmenujeme jednotlivé obrázky. (Malou nápovědu najdeme ve spodní části této stránky.) Obrázky, které správně vyslovíme, si můžeme vybarvit. (Pokud už umíme číst, můžeme slova rozstříhat také a přiřadit je k obrázkům.)**
- c) Rozdělíme obrázky do skupin, podle toho, jestli začínají hláskou P, končí hláskou P nebo ji mají uprostřed.**
- d) Zahrajeme si „Kimovu hru“.**
- e) Pokud si tuto stránku dvakrát zkopírujeme, můžeme si zahrát pexeso.**
- f) Vezmeme vždy jeden obrázek, název obrázku vám řekneme dvakrát. Určíte zda slova byla stejná či nikoliv.**
- g) Pokusíme se vymyslet krátkou větu k jednotlivým obrázkům.**

POUPĚ (PÍCHÁ)	PADÁK (PADÁ)	CHALUPA
PANÍ	PANENKA (PANNA)	PÁN
LÍPA (OPADÁVÁ)	PÁLÍ	PIJE
KOPYTO	POSTEL	LOPATA

(1), (2), (3), (4)

5. A teď procvičíme hlásku **P** ve větách. Nejprve si povíme, co vidíme na obrázku, potom opakujeme věty.

A kdo rád maluje, tak si může obrázek vybarvit.

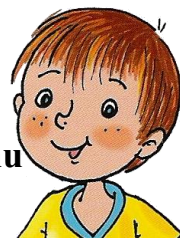
Slunce pálí. Je teplo. U potoka je paní a pán. Paní má mimino. Mimino papá. Paní povídá: „Papej, papej, Pájo! Pak tě pohoupu.“ U paní je malé pipi a pán. Pán pije pivo a má mapu. Pan a paní si povídají kam pojedou. Pepa a Pět'a si hrají u potoka. Pihovatý Pepa má novou lopatu a Pět'a má panenku Pepinu. Pět'a povídá: „Pepino, toto je Pepa, podívej!“ Pepu něco píchá. „Au!“ volá Pepa.

U potoka je poupátko. Na potoku plavou kachny, jedna kachna se potápí. Za potokem jde pán. Pán má pilu a pytel. Pán dupe a jde pomalu. Bolí ho pata. U potoka pípají ptáci: „Píp, píp, píp.“

„Pepo podívej na oblohu. Vidím padák!“ povídá táta. Pán má padák a padá pomalu dolů.(1)

6.A co se tak naučit nějakou říkanku? Vyberte si jednu nebo dvě, záleží jen na vás. Já si vyberu.....

PODZIM

Padá lupen po lupenu,
Pepa stojí pod lípou:
„Pojďte děti, pojd'te chytat,
penízky se posypou!“

Pod lípou je kupa dětí,
pomáhají Pepovi!
Pak u Pepy nakupují
za penízek lipový.
(Fr. Kábele)

PROLETÍM

Pan učitel věčně říká,
že jsem jeho prokletím,
a jestli se neseberu,
z tří předmětů proletím.

Měl bych si prý srovnat v hlavě,
jak nakládám s životem.
Ale proč bych neproletěl?
Stejně chci být pilotem.
(M. Kratochvíl)

Pěť'a píše do písanky,
písmenka jak pány,
píše slova, píše věty
a má velké plány.
Dopis tetě, dopis babce,
dopis do Indie,
kde spolužák Pepík Ptáček
s tátou nyní žije.
(B.Sládková)

PIPINKA

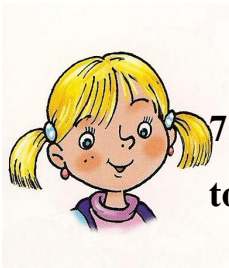
Pípi, pípi, pipky,
kuře je u slípký.
Pípi, pípi, pipinky,
kuře je u maminky.
Pípy, píp, pípi, píp,
u maminky je mu líp.
(Fr. Synek)

PIHA

„Pepíku, Pepíku,
máš puntík v pupíku.“
„To je piha Pavlo.
To tě nenapadlo?“
(P. Dlouhý)

OPIČKY

Kohopak to napadlo,
pověsit se na madlo.
Opičky se pohupují,
na tetičku pokukují.
Houpy, houpy, houpy,hou –
- opičky se radujou...

7. A nakonec si namalujeme houpačku. A aby nám to šlo od ruky, tak si k tomu můžeme říct říkanku.

Houpy – houpity,

houpáme se já i ty.

Houpy – houpata,

pohoupá mě můj táta.

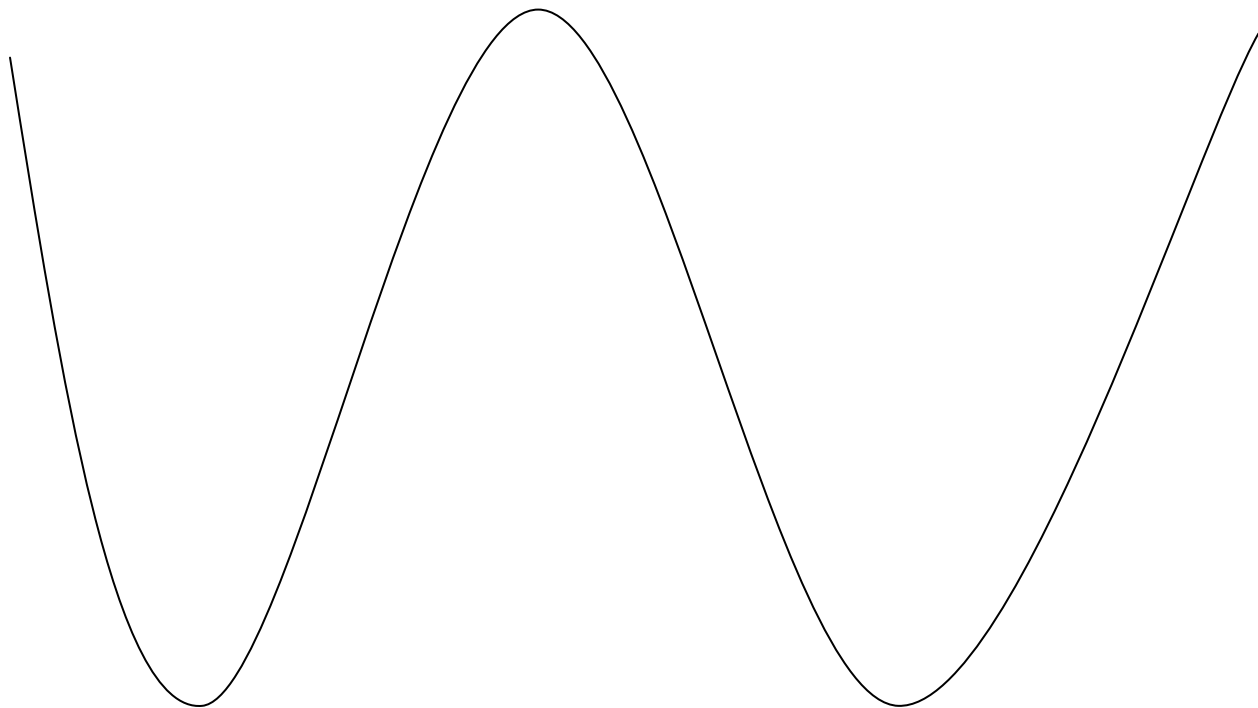
Houpy – houpinku,

pohoupáme maminku.

Houpy, houpy, bum,

pohoupáme dům.

(Fr. Synek)

SÉRIE CVIČNÝCH SLOV A VĚT K DALŠÍMU PROCVIČOVÁNÍ HLÁSKY P

SLOVA:

- p-** papá, pápá, panna, panenka, paní, pan, pane, paní, páka, pád, padat, pila, padák, potok, pípá, pálí, pije, polyká, pach, paluba, panák, pata, patka, pátá, pedál, pevný, piano, pídít, piha, pije, pivo, pytel, pobavit, pobyt, pod, podívá, podává, potom, pak, podojit, podpírat, podpatek, podvod, pohádka, pohoda, pohoupe, pohyb, pochod, pochoutka, pochyby, pojit, pokoj, pól, poláme, pole, píchá,
- p** píp, hop, kap, lap, kop, top, lep, holub, lup,
- p-** opona, napije, vypije, nepije, polepí, nepolepí, popel, mapa, napadá, poupě, pupen, doupě, Pepa, lípa, koupe, koupá, koupí, tupá, opadá, houpe, topí, dupe, opak, opije, lupen, kupa, kupka, loupe, loupí, lapka, kapitán

VĚTY:

Pan Polák pije pivo. Pepa je u potoka. U potoka je i Pét'a. Pét'a a Pepa pobíhají u potoka. Pája má mapu Opavy. Pán je na poli. Pepík mu pomáhá. Padá lupení. Pepu bolí pata. Miminko papá. Paní půjde na půdu. Voda kape. Pepa se houpe. Ema má pannu. Za oponou je panák. Lípa opadává. Opodál je makové pole. U pumpy je Pepovo auto. Pája vidí padák. Kapitán týmu pobaveně povídal. Pochutnáme si na polévce. Pofoukej ji! Pálí! Podíváme se na mapu. Já ji nechápu.

Sluchová diferenciacie:

pa – ba, pil – bil, pól – bol, půl – kůl, pal – bál, pólo – kolo, pila – byla, papá – bába, pije – bije, pálí – balí, pod – bod, pak – bak, pude – bude, pálí – válí, poleno – koleno

Hláška **B**.

1. Zopakujeme si přípravná cvičení jako u hlásky P.

2. Abychom mohli hlášku **B** vyslovit, musíme dát rty k sobě jako na obrázku.

Dáme si ruku před ústa a vyslovíme **B**. Ucítíme proud vzduchu, který rozevře rty. A protože je hláška B znělá, můžeme si ji i osahat a to tak, že si položíme dlaň na hrtan.

Zkusíme vyslovit

BA, BO, BE, BI, BU.

Teď si dáme ruku na hrtan a vyslovujeme

BA – PA, BE – PE, BO – PO, BI – PI, BU – PU.

Cítíte a slyšíte ten rozdíl?

Pokud vám nejde slabiky s hláskou B vyslovit, vyslovujte místo ní hlášku M, ale při tom si zacpěte nos.

Vyzkoušejte i slova:

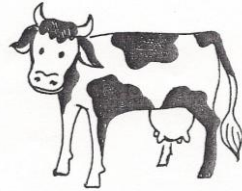
**BÁBA, BOJÍ, BUCHTA, BOULE, BOUDA, BUBEN, OBA,
HOUBA, BUBÁK, BUDÍK, TABULE, BANÁN, BUK, DUB,
BÁBOVKA, BYT.**

3. Uhodnete?

JAK DĚLÁ

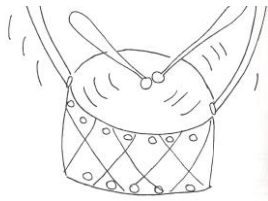

?

JAK DĚLÁ

?

BUBNUJE - ..., ..., ...

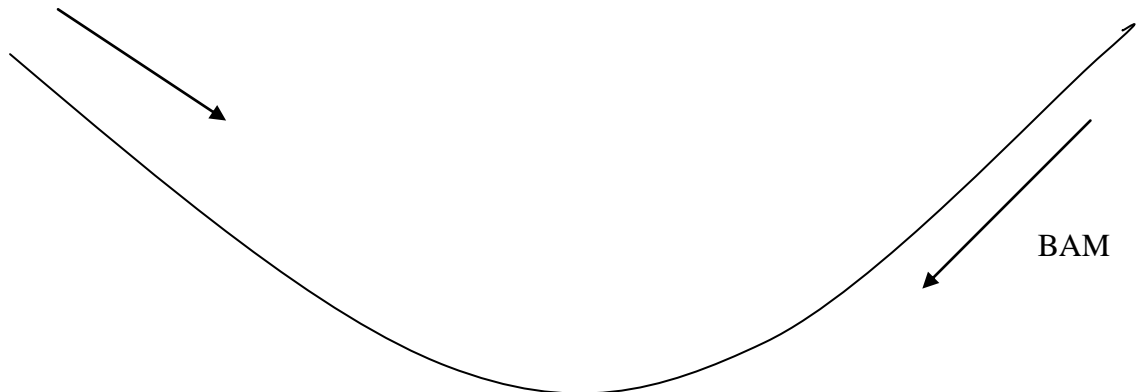

ODBÍJEJÍ - ..., ...

(1)

4. Nakreslete dráhu kyvadla u hodin, když odbíjejí.

BIM

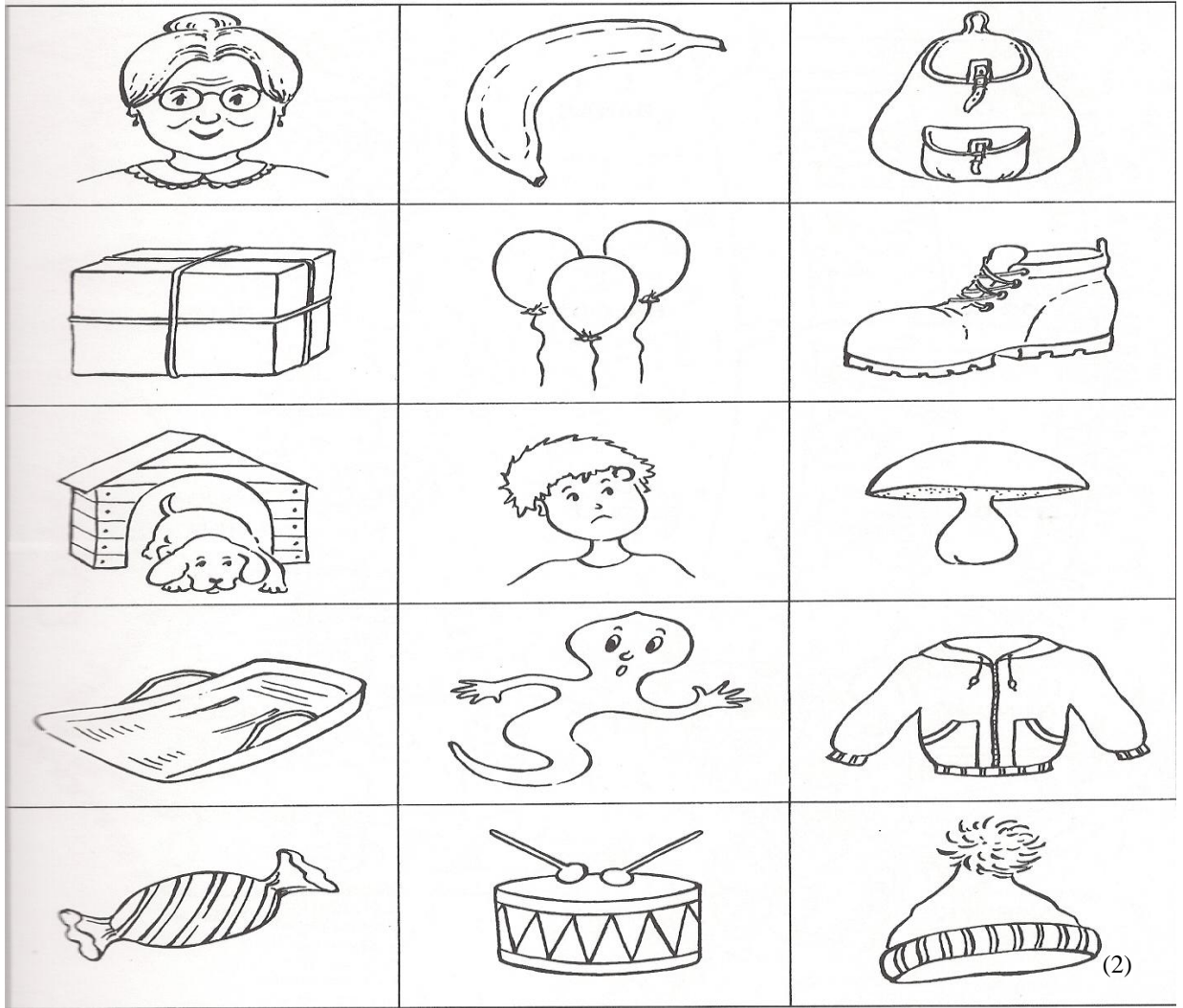

(Možné spojit i s říkankou: Bim, bam hodiny odbíjejí vteřiny, bim, bam hodiny jsou do každé rodiny.)

5. Obrázky nejprve rozstříháme,
ty které správně vyslovíme dáme do obálky.

6. Tvořte se slovy věty. (Např. Běda má buben. Bubnuje – bum, bum. Pepa má bílou bundu. U boudy je pes. Je to Bobík. Běda i Pepa si pochutnají na bonbónech. Bába koupila banány. atd.)

7. A zase několik básniček k naučení.

Béd'á bouchá na bubínek,
buben koupil mu tatínek.
Bum, bum – Béd'á bubnuje,
tatínek ho hubuje.
(M. Sirůčková)

Kuba boudu budu je,
děd i bába hubuje.
Bouda padá – bum!
Kuba nemá dům.
(M. Sirůčková)

BUBENÍK

Bubnujeme na buben,
pojd'te děti, pojd'te ven.
Bubnujeme bum, bum, bum,
budeme mít nový dům.
A kdo s námi nepůjde,
ten v něm bydlet nebude.
(Fr. Kábele)

Bába malé boty měla,
Kubovi ty boty dá.
Kuba si je obuje,
ale bába hubuje:
„Na boty si pozor dej,
do bláta v nich nestoupej.“

BUBENÍK

Bubeník má paličky
Má je ale maličký
A tak velký bubne
Z tebe brzy zhubne
Zhubne
Zhubne
Zhubení
Bube
Bube
Bubeník
(J. Vodňanský)

BEDLY

Děti jedly houby bedly,
ale chleby nedojedly.
Bedly jedly - nedutaly
a velmi si pochutnaly.
(Fr. Synek)

BOHATÝ

Béda je bohatý,
bude mít dukáty.
Bude mít boty,
bundu, kalhoty.
(Fr. Synek)

SÉRIE CVIČNÝCH SLOV A VĚT K DALŠÍMU PROCVIČOVÁNÍ HLÁSKY B

SLOVA:

- b-** bába, babi, banán, batoh, bota, bouda, boule, byt, bunda, bouchá, bum, býk, bije, bude, budeme, baví, bedna, bedýnka, balkon, bída, buchta, báje, bajka, bodá, bojí se bod, boj,
- b** dub, sob, zub,
- b -** Kuba, houba, obal, Labe, Liba, líbí, líbá, obutý, obouvá, ohýbá, obije, pobaví, nábytek, dobytek, oba, obojí, nabádá, kabel, duby, doba, kabina, kabát,
- b-b** bubák, boby, buben, bubnuje, bonbón, bambule, bobule, bábovka

VĚTY:

Běta se bojí bubáků. „Bubáci tady nebydlí,“ povídá bábi. Bábi upekla buchty. Jakub papá buchty. Kuba si obouvá nové boty. Líba má banán. Máma koupí Kubovi buben. Kuba bubnuje – bum, bum, bum. Běta má bílý kabátek. Jakub má bouli. „Au, to bolí!“ Kuba byl bit. Bylo pěkné babí léto. Bude oběd.

Sluchová diferenciacie:

bil – pil, bol – pól, bál – pal, byla – pila, bílé – píle, bába – papá, bije – pije, balí – pálí, bod – pod, bak – pak, bude – pude, budeme – pudeme, bajka – pájka, bodá – podá, bojí – pojí, houba – houpá, Líba – lípa, obije – opije, pobaví – Polabí, obojí - opojí

Hláška **F**.

1. Přípravná cvičení

Foukání – do dlaně jako vítr, brčkem dělat bubliny do vody, použít bublifuk, do papírové kuličky na stole, do lehké plastové hračky na vodě,...Pozor na nadměrné nadouvání tváří.

Stahovat hornímu zuby např. nutelu, šlehačku z dolního rtu, později bez ní.

Držet horní zuby proti dolnímu rtu – fi.

2. Abychom mohli hlášku **F** vyslovit, musíme položit horní zuby na spodní ret.

Přitiskneme spodní ret k horním řezákům.

Můžeme foukat jako vítr – FFFFF.

Teď tento zvuk zapojíme do slov, ale nejprve jej vyslovujeme odděleně.

HA – **F**, PI – **F**, PA – **F**, BA – **F**.

(5)

3. Zahrajeme si bingo.

(Zopakujte slovo, pak najděte obrázek a přeškrtněte jej.)

Fouká, fotbal, fialky, páv, golf, telefon, delfín, ofina, Hafan.

(1), (5)

4. Obrázkové čtení.

FANKA

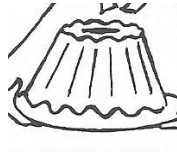
FOTÍ

FÉN

FIALKY

BÁBOVKA

PANTOFLE

(2), (5)

MÁ FOTOAPARÁT.

MÁMU A

TÁTU. MÁMA DOSTALA OD TÁTY

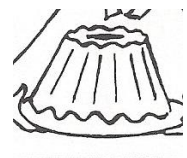
KOUPILA MÁMĚ

NA STOLE JSOU

, JE TAMI

5. Básničky a říkanky.

FOUKÁ, FOUKÁ

Fouká venku, fouká,
Haf se z boudy kouká.

Fanda volá na Hafa,
ať vstane a zahafá.

Hafá Haf, že nevstane,
až to foukat přestane.

(Fr. Kábele)

Fanda hladí Hafika,

pak na fotbal utíká.

Haf, haf – Hafík běhá,

vyje,

hafá, funí, vodu pije.

Pak jde na fotbal Fandovi,

Hafá mu tam u nohy.

(M. Sirůčková)

SLEČNA FÍNA

Na zahradě u Londýna
obědvala slečna Fína.

Jak tu v trávě jedla knedle,
slezl pavouk z blízké jedle
a sedl si právě vedle.

A co milá slečna Fína?

Ječela jak meluzína.

(J. Brukner)

FIALKA

Fanda poznal na dálku,
na zahrádce fialku.

Filip už ji taky vidí,
po dalších se oba pídí.

(J. Gembala)

DĚDA A HAF

Děda dýmku bafá,

Hafík na něj hafá.

Děda bafá – baf, baf,

Hafík hafá – haf, haf.

Dědo, přestaň bafat

a ty Hafe, hafat.

(P. Dolejší)

FOUKÁ

Fí - fí - fí – fí, to to fouká,

fí – fí – fí – fí, do klobouka.

Fí – fí – fí – fí, klobouk letí,

fí – fí – fí – chyt'te ho, děti.

(Fr. Synek)

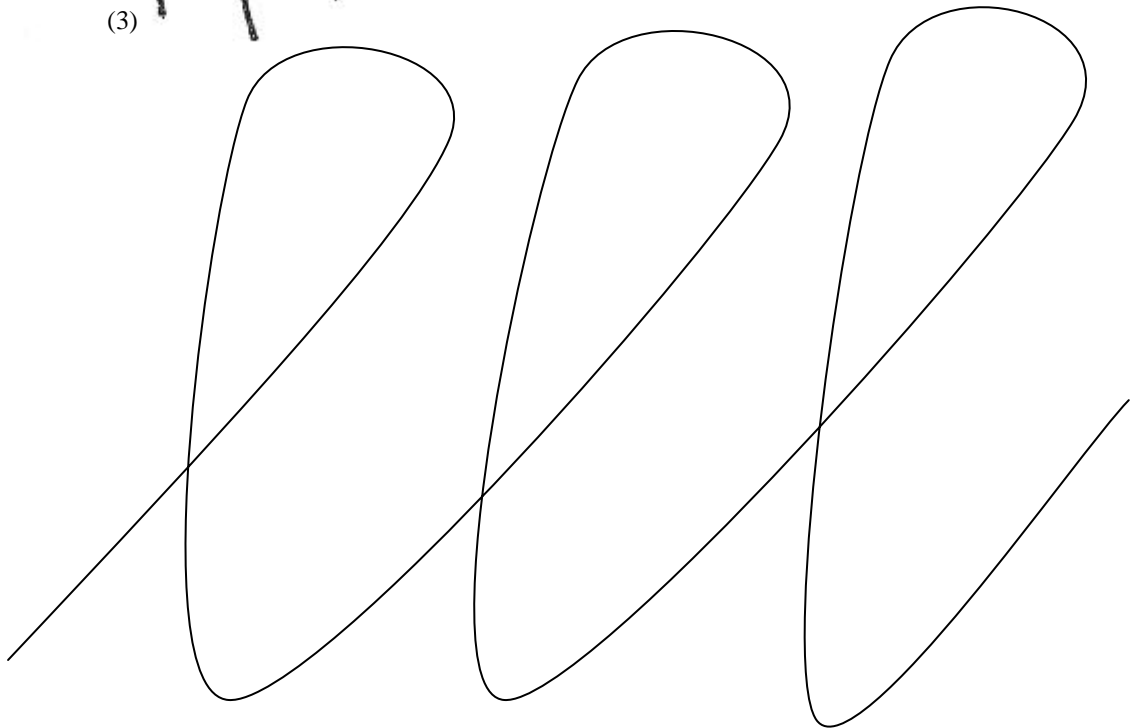

6. Obtahujte tvar a říkejte si u toho dvojverší.

**PANE JANE, FOUKÁ, VANE,
VÁNEK FOUKÁ DO KLOBOUKA.**

Fr. Synek)

SÉRIE CVIČNÝCH SLOV A VĚT K DALŠÍMU PROCVIČOVÁNÍ HLÁSKY F

SLOVA:

- f-** fotí, fén, film, fialka, Fík, fik, fíky, fikus, Fanda, Fanka, Filip, Fifinka, Fína, fuk, fouká, fotoaparát, foťák, fotka, faul, fotbal, fandí, fagot, fáma, filé, fena, fenka, fazole, fňuká, funí,
- f-** hafá, bafá, doufá, pofouká, ofina, fajfka, dívka, telefon, knoflík, výfuk,
- f** haf, baf, houf, pif, lov, Josef, lev, páv, golf, kov, dav, domov,

VĚTY:

Venku fouká vánek. Ofoukl mi ofinu. Filip filmuje faul. Fanda ho fotí. Má nový fotoaparát. Fifinka hraje golf. To je lev a to páv. Dav lidí fandí na fotbale. Filip nejlí filé. Fialka a fikus kvete. Kapitán volá: „To byl faul!“ Fanda fotí Fanku. Filip se dívá na film o fenách.

Sluchová diference:

f – v, fe – ve, fit – Vít, fén – ven, Fanda – Vanda, flek – vlek, fenku – venku, Fína – vina, funí - vůni

Hláška **V**.

1. Přípravná cvičení

Foukání – do dlaně jako vítr, brčkem dělat bubliny do vody, použít bublifuk, do papírové kuličky na stole, do lehké plastové hračky na vodě,...Pozor na nadměrné nadouvání tváří.

Stahovat hornímu zuby např. nutelu, šlehačku z dolního rtu, později bez ní.

Držet horní zuby proti dolnímu rtu – fí.

2. Abychom mohli hlášku **V** vyslovit, musíme položit horní zuby na spodní ret.

Vyslovujeme prodlouženou samohlásku **úúúúú**, přitom přitiskneme spodní ret k horním řezákům.

Spojíme prodloužené úúúúú s další samohláskou – **úa, úe, úi, úo**.

Opakujeme slabiky: **va, vo, ve, vi, vu, ava, ova, eve, ivi, uvu**.

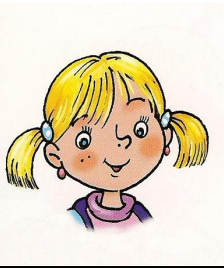
3. Zahrajeme si hru na letadlo. Představíme si, že jsme letadlo a měníme zvuk podle instrukcí.

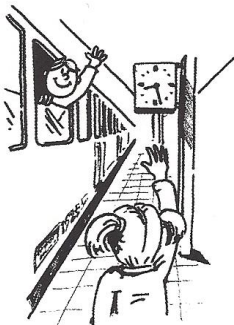
Letadlo – **VÉ, VÉ**. Letadlo stoupá - **VÍ, VÍ**. Letadlo letí – **VÚ, VÚ**.

Letadlo klesá – **VÁ, VÁ**. Letadlo se otáčí – **VOU, VOU**.

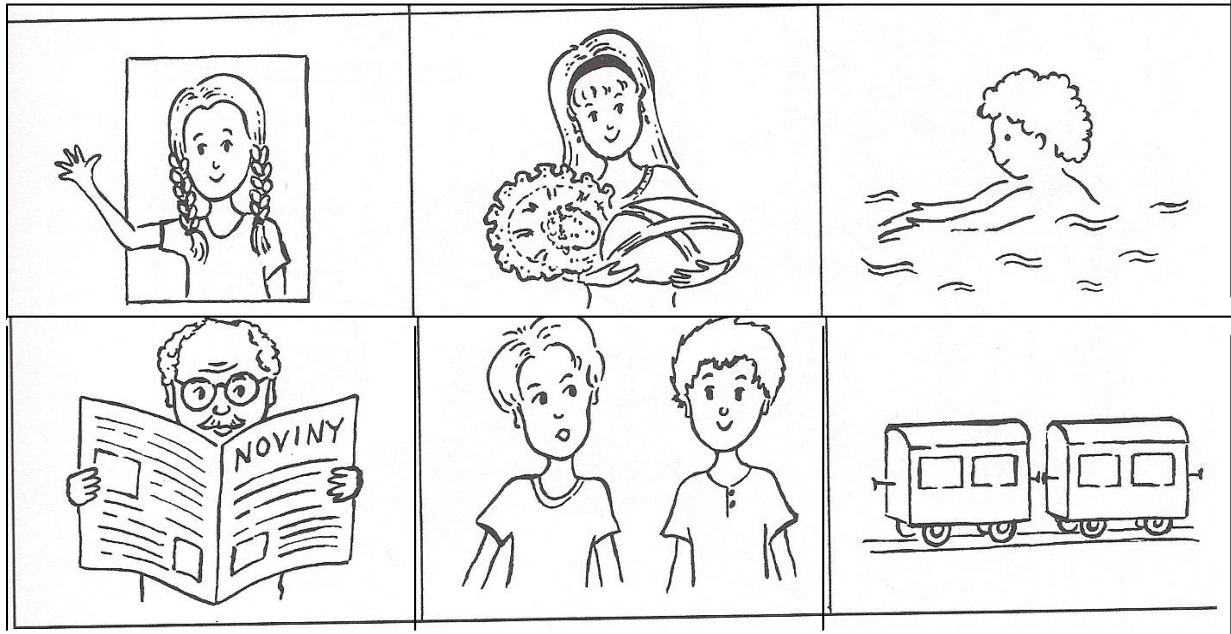
4. Pojmenujte obrázky, pak je spojte podle toho, co mají společného.

(1), (5)

5. Rozstříhejte obrázky, pojmenujte, a pak je přiřad'te k jednotlivým větám.

(2)

VLAK MÁ DVA VAGÓNY.
DĚDA IVAN ČTE NOVINY.
VÍTEK UMÍ PLAVAT.
VĚNA POVÍDÁ EVĚ O VÝLETU.
IVETA MÁVÁ NA PAVLA.
MÁMA CHOVÁ MIMINO, JE TO MALÁ IVA.

6. Básničky a říkanky.

VYKOUPANÁ PANENKA

Véno, Véno, podej vanu,
vykoupáme novou pannu.

Tu je voda, tu je vana,
už je panna vykoupaná.

(Fr. Kábele)

Vít a Venda k vodě letí,
u vody je mnoho dětí.
Na Vendu teď volají,
do vody ho lákají.

(M. Sirůčková)

VENDA A PÁV

Venda vidí páva,
páv si vodu dává.
„Páve, jak ti voda chutná?“
Pávovi je Venda putna.

(P. Dolejší)

JÍVA

Volá Iva: „Kvete jíva.“
Ale Věna se nedívá.
Hlavou kývá ten protiva,
na jívu se nepodívá.

(Fr.. Synek)

VÍTÁME

Vítáme Hanu,
Hana má pannu.
Vítáme Věnu,
Věna má fenu.
Fena hafá na Hanu,
na Věnu i na pannu.

(Fr. Synek)

MOTÝLI

Vidím, vidím paví oko,
letí, letí převysoko.
Vidím, vidím babočku,
kouká na mne po očku.

(J. Čarek)

SÉRIE CVIČNÝCH SLOV A VĚT K DALŠÍMU PROCVIČOVÁNÍ HLÁSKY V

SLOVA

- v- vana, voda, víno, vata, vám, vím, vidí, volá, vagon, Věna, Vít, vede, víko, vodí, voják, vozík, vykoupe, velí, východ, vada, vadí, váha, váhá, vede, vůle, vousy, veliký, veliká, veliké, válí, vodník, vodovod, vánek, vane, ven, volant,
- v- káva, pivo, chová, povím, povídá, poví, mává, nevidí, plave, noviny, loví, dává, Eva, Iva, Ivan, Ivo, nový, nevadí, dovede, povede, divoký, doví, obývá, umývá, ková, vlevo, ovoce

VĚTY:

Venku vane vánek. Východ je vedle. Máma vykoupe Věnu. Vidím veliký kopec. Iva chová panenku. Panenka je nová. Je veliká a má vlnité vlasy. Vede ji ukázat Vítovi. Vítů má novou váhu. Vítů povídá: „Dej panenku na váhu. Uvidíme kolik váží.“ Věna volá: „Levá noha mě pobolívá.“ Věna a Ivo vidí vlak. Má dva vagony. Ivo plave ve vodě. On to dovede.

Sluchová diferenciacie:

f –v, ve – fe, Vít – fit, ven – fén, Vanda – Fanda, vlek – flek, venku – fenku, vina – Fína, vino – Fíno, vůni – funí

Poznámky – obrazový materiál.

- (1) PERUTKOVÁ, J. *Logopedie v praxi - obrázkový pracovní sešit*. Praha: Septima, 1995. 2. vydání, s. 96, ISBN 80-721-6134-2
- (2) CHARVÁTOVÁ-KOPICOVÁ, V. *Šimonovy pracovní listy 6*. Praha: Portál, 2007. 2. vydání, ISBN 978-80-7376-260-7
- (3) Co se s Kenny naučíme 1, 2
- (4) www.detskestranky.cz
- (5) LOGOS-RP – soubor obrázků
- (6) SUSA, J. *Obrázková abeceda s říkankami*. Praha: Blug,

ZÁVĚR

Tato práce se věnuje dyslalii, nejčastěji se vyskytující narušené komunikační schopnosti. Teoretická část shrnuje základní poznatky o dyslalii (terminologie, etiologie, klasifikace, diagnostika a terapie). Zabývá se také poznatky z oblasti fonetiky a fonologie, vysvětluje základní pojmy jako foném, morfém, zaměřuje se na klasifikaci českých hlásek. Vzhledem k podtitulu práce (I. artikulační okrskek) je zde jedna kapitola věnována jen hláskám prvního artikulačního okrsku. Zabývá se charakteristikou jednotlivých hlásek, jejich způsobem tvoření, nácviku a vyvozování. Závěr teoretické části a přechod k části praktické tvoří kapitola věnována didaktickému materiálu v terapii dyslalie. Zabývá se pomůckami, které se využívají v terapii dyslalie a textovým a obrazovým materiálem, který se v terapii dyslalie používá. Praktická část obsahuje pracovní listy k hláskám I. artikulačního okrsku. Pracovní listy jsou tvořeny zejména pro děti předškolního věku, protože hlásky tohoto artikulačního okrsku se z vývojového hlediska artikulují jako jedny z prvních. Ovšem pro možné využití v praxi, by bylo vhodné, tyto pracovní listy nechat otestovat v reálných situacích. Nicméně při vytváření těchto pracovních listů jsem dbala na výběr takových jednotlivých cvičných slov, vět, říkanek, básniček popř. obrázků, tak aby respektovaly logopedické požadavky na didaktický materiál v terapii dyslalie.

LITERATURA

- ČERNÝ, J. *Malé dějiny lingvistiky*. Praha: Portál, 2005.
1. vydání, s. 239, ISBN 80-7178-908-9
- DVOŘÁK, J. *Logopedický slovník*. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2007.
3. doplněné a rozšířené vydání, s. 248, ISBN 978-80-902536-6-7
- GÚTHOVÁ, M., ŠEBIANOVÁ, D. *Terapie dyslalie*. In: Lechta, V. a kol.: *Terapie narušené komunikační schopnosti*. Praha: Portál, 2005.
1. vydání, s.386, ISBN 80-7178-961-5
- HÁLA, B. *Fonetika v teorii a v praxi*. Praha: SPN, 1975.
1. vydání, s. 482, ISBN 14-706-75
- KLENKOVÁ, J. *Logopedie*. Praha: Grada, 2006.
1. vydání, s. 224, ISBN 80-247-1110-9
- KLENKOVÁ, J. *Kapitoly z logopedie I*. Brno: Paido, 2000.
2. vydání, s. 94, ISBN 80-85931-88-5
- KRAHULCOVÁ, B. *Dyslalie/patlavost*. Praha: Beakra, 2007.
1. vydání, s. 187, ISBN 978-80-903863-0-3
- KRČMOVÁ, M. *Fonetika a fonologie*. In: kol. autorů: *Příruční mluvnice češtiny*. Brno: Lidové noviny, 1997. 2. vydání, s. 800, ISBN 80-7106-134-4
- KUTÁLKOVÁ, D. a kol. *Dyslalie. Metodika a reedukace*. Praha: Septima, 1999.
1. vydání, s. 63, ISBN 80-7216-100-8
- LECHTA, V. a kol. *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. Praha: Portál, 2003. 1. vydání, s. 359, ISBN 80-7178-801-5
- LECHTA, V. a kol. *Terapie narušené komunikační schopnosti*. Praha: Portál, 2005.
1. vydání, s. 386, ISBN 80-7178-961-5
- NÁDVORNÍKOVÁ, V. *Diagnostika dyslalie*. In: Lechta, V. a kol.: *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. Praha: Portál, 2003.
1. vydání, s. 359, ISBN 80-7178-801-5
- OHNESORG, K. *Fonetika pro logopedu*. Praha, 1985. s. 92
- PALKOVÁ, Z. *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha: Karolinum, 1997. Upravené vydání – dotisk, s. 366, ISBN 80-7066-843-1
- SALOMONOVÁ, A. *Dyslalie*. In: Škodová, E., Jedlička, I. a kol.: *Klinická logopedie*. Praha: Portál, 2003. 1. vydání, s. 612, ISBN 80-7178-546-6

ŠKODOVÁ, E., JEDLIČKA, I. a kol. *Klinická logopedie*. Praha: Portál, 2003. 1. vydání, s. 612, ISBN 80-7178-546-6

VYŠTEJN, J. *Vady výslovnosti*. Praha: SPN, 1991.

1. vydání, s. 174, ISBN 80-04-24504-8

ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. Praha: Portál, 2001. 1. vydání, s. 207, ISBN 80-7178-544-X

Literatura k pracovním listům

DOLEJŠÍ, P. *Jak se naučit správně vyslovovat*. Humpolec: JAS, 2001.

1. vydání, s. 98, ISBN 80-86480-05-4

GEMBELA, J. *Abeceda od srdíčka*. Brno: Schneider, 2001.

ISBN 80-7307-002-2

CHARVÁTOVÁ-KOPICOVÁ, V. *Šimonovy pracovní listy 6*. Praha: Portál, 2007.

2. vydání, ISBN 978-80-7376-260-7

KÁBELE, F. *Brousek pro tvůj jazýček*. Praha: Albatros, 2009.

11. vydání, ISBN 978-80-00-02290-1

PÁVKOVÁ, B. *Hrajeme si s řečí*. Brno: Computer Press, 2004.

1. vydání, s. 94, ISBN 80-251-0322-6

PÁVKOVÁ, B. *Říkej si se mnou*. Brno: CP Books, a. s., 2005.

1. vydání, s. 94, ISBN 80-251-0528-8

PERUTKOVÁ, J. *Logopedie v praxi - obrázkový pracovní sešit*. Praha: Septima, 1995. 2. vydání, s. 96, ISBN 80-721-6134-2

PETRÁŠ, P. ŠTĚPÁN, J. *Logopedie v praxi - metodická příručka*. Praha: Septima, 1995. 1. vydání, s. 128, ISBN 80-858-0161-2

SYNEK, F. *Říkáme si s dětmi*. Praha: ArchArt, 2004.

4. vydání, s.127, ISBN 80-86638-04-9

SUSA, J. *Obrázková abeceda s říkankami*. Praha: Blug,

VYŠTEJN, J. *Vady výslovnosti*. Praha: SPN, 1991.

1. vydání, s. 174, ISBN 80-04-24504-8

ANOTACE

Tato práce se zabývá nejčastěji se vyskytující poruchou narušené komunikační schopnosti – dyslalií. Shrnuje poznatky z terminologie, klasifikace, symptomatologie, diagnostiky a terapie dyslalie. Vysvětluje základní pojmy z fonetiky a fonologie, věnuje se klasifikaci českých hlásek a podrobněji popisuje hlásky I. artikulačního okrsku ([p],[b],[m],[f],[v] – charakteristika hlásky, způsob tvoření, nácvik a vyvození dané hlásky). Závěr teoretické části je věnován obrazovému a textovému materiálu, který se v terapii dyslalie používá. Praktická část obsahuje pracovní listy k jednotlivým hláskám prvního artikulačního okrsku.

ANNOTATION

The diploma work is engaged in most frequent speech disorder violated in verbal accomplishments– dyslalii. It sums up all information and knowledge from terminology, classification, symptomatology, diagnostics and therapy dyslalia. It explains basic concepts from phonetics and phonology, follows classification Czech speech sound and detailed describes speech sound I. articulator area ([p], [b], [m], [f], [v] – characteristic speech sound, method generation, practice and elicitation given to speech sound). The Conclusion of theoretical parts is presented to visual and textual material which has been using in therapy dyslalia. The Practical part includes job sheet toward particular sound of 1st articulator area.